BESCHRIJUINGE VAN DE EIJLANDEN BANDA,

SOO DIE GEREGEERT SIJN IN DE JAREN DAT ONSE SCHEEPEN DAER EERST BEGONNEN TE NEGOTIJEREN ENDE HOE DESELUE NU BESETH SIJN.

De eijlanden van Banda sijn 5 in 't getal, daer nooten ende foelij op groeijen ende gepoupuleert sijn.

1. *Groot Banda*, tegenwoordich beseth met het fort *Hollandija*, op *Lonthor* is een huijs met 2 punten, een op *Weijer* ende met 3 stenen reduijten op *Selamme*, *Denner* ende *Ourijen*.

2. *Neijra*, beseth met 3 sterckten bouen den anderen, genaemt *Nassau*, *Belgica*, beijde forten met 4 steenen punten, en 't bouenste een groote steenen reduijt, dat ouer de 2 voornoemde forten commandeert.

3. *Poulo Ay*, beseth met een fort met 5 punten, *Revengie* genaemt.

4. *Rossegeijn*, beseth met 2 reduiten, daervan een onbeseth blijft.

5. *Poulo Ron*, de Engelsen toebehoorende, ende bij haer niet beseth wort, wert derhaluen bij de Nederlanders met een corporaelschap soldaten voor den vijant bewaert ende woest gelaten.

Goenong Apij ofte *Vierbergh* heeft voor deesen seer vruchtbaer ende bewoont geweest, maer sedert het springen vān voors. bergh is woest geworden; dient nu maer om op de bequaemste plaetsen te betuijnen.

Poulo Piessangh ofte *Prampoan*, anders *Vrouwen* eijlant genoemt, wordt door de swarten des lants betuijnt, ēn onbewoont.

Poulo Swangij een hooge woeste clip, daer de Bandanesen met moij weer visschen.

Poulo Capal, alijas *Combuijs*, een cleene vlacke woeste clip, voor 't gat

van Sallama, gelegen aen de noortsijde van Goenong apij, 't welk een canael met ditto vierbergh maeckt, waer tusschen de joncquen meest haer passagie nemen, als se van 't fort Nassau scheijden. Voor deesen heeft de reede van Neijra genoemt geweest, de reede van Campon Iaua. Op dit eijlant hebben bewoont geweest deese naervolgende steeden, die jegenwoordigh met den gedurighen oorloch t' eene mael verdestrueert sijn, de stadt Labetacque; door sijn antiquiteijt placht de principaele hoofdstadt geacht te worden en sorteerde onder sijn gebiet Lacija, Gioul, Kijac ende Rato; dan hedendaegs wert Neijra voor de principaelste coopstadt gehouden, door bequaemheijt van de reede ende gelegentheijt der plaets, en sorteert onder sijn gebiet Ower, Kijac ende Rato. De voorgaende acht steden plegen ouer 8 à 10 jaren den naem van Ulijlijma te voeren, maer nu is Labetacque met sijn 3 steden van Ulijlijma ten deele afgeweken ende heeft haer tot het deel Ulijsiba begeuen, 't welck de ander partij is, als verhaelt werden sal.

Op het 2de eijlant sijn deese naervolgende steden gelegen, eerst Lonthor, onder wien sorteren Madiangijn ende Lacaij, daer naer volcht Sammer, 't welck sich verdeelt heeft in 4 campos ofte wijcken en sorteert het dorp Woutera onder sijn gebiet, Orantatten plach 40 à 50 jaren voor deesen, een van de voornaemste steeden van de eijlanden van Banda te weesen, dan is nu ter tijt in weijnich estime, hoewel groote preuelegiën hebben dewelke de Lontoreesen allenskens naer haer sijn treckende, ende met gewelt onder haer houden, soo dat nu t' eenemael sorteren onder haer gebiet, door oorsaecke dat sij soo swack sijn, want waren ouer 1000 huijsgesinnen, ende nu niet over de 70; 't welk gemelte 5 steeden het ander deel als Ulijsiba genoemt worden; noch leijt op 't voors. eijlant de stadt Waijer onder wiens gebiet staen noch twee dorpen Botton ende Reben, gent. Ouwendender; als dan Salamme, beijde groote steden. Onder Salamme sorteert Comber, daer het bequaemste waeter is, onder wien staet Rauijen. Ditto Comber is jegenwoordig geheel geruwineert door den oorloch. Deese 7 voorn. steeden worden meede onder de partij Ulijlima gerekent, alsoo dat op dit eijlt. liggen 12 steden soo cleijn als groot. De stadt Orantatten wordt noch om sijn antiquijteijt de preuelegiën vergunt, in tijden van oorloch tusschen de ingesetenen haer neutrael te mogen houden, want alhier moeten alle de inwoonderen van Banda vergaderen ende 's lants saecken

besteken, als meede de twist ende oorlogen tuschen voorn. partijen ter needer leggen, te niet doen, ende nullideeren, verbonden maecken; alle andere lantsaecken, ofte in 't verseijnden ende tracteren van eenige coningen ofte princen, moet tot Orantatten gepitschaert ende geëffectueert worden, houden daer haer vergadering in 't openbaer, onder eenen groenen boom, dewelcke eenen vierkanten voet heeft, 2 voeten hooch, van opgeleijde steen, van binnen vol aerde gevult. Wanneer sij dan aengaende lants saecken gecongregeert sijn, soo nemen de Orankaijs de hoochste plaetse op deesen viercanten voet, ijder naer sijn geslacht ende ouderdom, met groote eerbiedinge tegens den anderen, de gemeente die sij boudijangs noemen, sitten op de aerde neder beneden de voet van den boom; het deel van Ulijsiba sitten gemeenlijck aen de west ende suijt, Ulijlima aen de oost ende noortsijde van den boom, ende de vreemdelingen doen de Orankaijs sitten naer haer fantasije.

Eer den oorloch tusschen ons ende Banda was, was het 2 mael ter weeck marckt, des dingsdaegs ende saturdaegs; als dan genooten de vrouwen de preuelegiën dat geen manspersoonen op den voet van den boom mochten comen op pene van elcke reijs 5 cattij foelij te verbeuren. Op deese mercktdagen werden alle de maeten ende schalen besocht ofte naer behooren correct waren, ende de geene die in foute bevonden werden mosten denda ofte boeten betalen, ofte al haer goet wiert voor prijs aengetast, welck recht wiert altijts door de papen ende orankaijs gepronuncieert.

Het 3de eijlant, Poulo Aij genaemt, waerop staen 2 steeden, Timor ende Ourat genaemt. Deese van Poulo Aij sijn van 't deel van Ulijlima, hebben gants geen varsch water, moeten haer altijt van Neijra ofte Comber provideren, welck wel 2 mijlen van haer leijt; anders moeten sij in tijden van noot reegenwater ende jonge clappes gebruijcken, want in tijden van drooge maenden leijden gebreck.

Het 4de eijlant, Rossegeijn genaemt, heeft drie steeden onder hem, Wuttera, Taramasta ende Ratta. Dit is het cleijnste van de 5 eijlanden, daer nooten ende foelij wast, is wel versien van varsch water ende vis, is een slecht volck, worden voor boeren onder de Bandanesen gerekent.

Het 5de eijlant, Poulo Ron, heeft 2 steden, het eene Varat ende het ander Toubedin genaemt, hebben daerop pas soo veel varsch water daer

het volck haer mede behelpen mach, sijn meede onder Ulijlima gerekent. Dit volck van Poulo Ron ende Poulo Aij dragen sulcken hoochmoet, dat se niet veel op Neijra passen, seggen dat haer voorouders dat lant eerst bewoont ende beplant hebben, ende haer slauen daernaer op Neijra geordineert te woonen; hierouer pretenderen gerechticht te wesen tot een partij van 't anckergelt ofte roeba jaerlijcx. Die van Neijra plachten geenen coop van rijs, cleeden ofte gelt te mogen macken of mosten gemelde 2 eijlanden eerst te weeten doen, ende voorts aen 't geheele deel van Ulijlima, ofte anders vervielen op denda ofte boeten; placht een gebruijck te weesen, als wij den coop ofte contract wilden macken, dat beijde partijen van Ulijsiba ende Ulijlima mosten vergaderen; dan maecken sij eerst een accoort met malcanderen, waer voor sij haer foelij ende nooten willen vercoopen.

Sulcx geraemt sijnde soo mosten wij haer bidden ende vleijen om den coop te maecken, 't welk somwijlen wel 4, 5 à 6 weecken aenliep eer het geconcludeert mochte werden. Deese eerste vergaderinge most eerst tot Orantatten geschieden onder den boom, alsoo dat die van Neijra geen swaere saeken ofte ijets dat het lant ofte den oorloch aenginck mochten bij den hant trecken, hoewel sij altijt het haentijen wilden weesen, sonder contschap van de andere steeden. Ende de andere steeden sijn van gelijcken verobligeert sulcx aen haer te doen op groote denda. Aldus houden sij malcander in dwang soo dat se eeven groote meesters willen weesen, waer wt groote tweedrachten spruijten.

Noch een eijlant, de Goenong Apij ofte Vierberch, wert meestendeel bewoont door de slauen van Neijra ende Lontor, die aldaer haer tuijnen onderhouden van saijor ofte warmoes. De slauen die sij hebben sijn meest van Timor, Sollor, Sorrabaij, Kaij, Aru ende Botton, houden bij 10 à 12 huijsgesinnen bij den anderen. Sijn meest noch heidens, vangen somwijlen noch verckens, die over 100 jaeren daerop geweest hebben eer deese Bandanesen het machametische geloove aengeveert hebben. De slauen moeten moeten de verkens vangen ende eeten, sonder weeten van haer meesters.

In deese 6 eijlanden voorn. worden naer estimatie gerekent 15000 sielen, daer onder 4000 weerbare mannen met schilt ende swaert, te weesen.

CORT RELAES VAN DE PREUELEGIËN VAN IJDER EIJLANT IN 'T BESONDER.

De stadt Labetacque met haer 3 steeden heeft de grootste visscherije van dit eijlant geweest, eer sij met de 3 steeden van Ulijlima afweken. Neijra met sijn 3 steden maecten coperdraet om houcken van te maecken, daer beneffens hadden de vrijheijt van na Telluba te varen, om hou-messen en swaerden, 't welk geen andere Bandanesen vermochten te doen, ten waere de joncq, stuerman ende schipper op Neijra tuijs hoorden; alsdan mostet 10 pr. cento vracht geuen. Die van Neijra behielden noch 2 autentique preuelegiën; de coninck van Tellubo heeft haer met een seijl gelijk een verkeerde besaen vereert, meede het buijtenste van de cris 4 vingeren breet, onder 't bouen eijnde, met gout te mogen beslaen, het welcke sij een trap noemen. Deese twee dingen willen sij niet gedoogen dat ijmant in Banda ofte eenige eijlanden daer omtrent sullen gebruicken, maecken daer sulcken werck af, dat sij lieuer grooten oorloch daerom souden aanvangen, t' en sij eenige Orankaijs in Banda quamen die oock onder de partij van Ulijlima gerekent werden, of in 't contract met die van Neijra getreden waren. In sulcker vougen vereeren hem wel met beijde gerechtichheijden, ende ingevalle hij tegen die van Neijra t' enigen tijden quam te oorlogen soo is van ditto gerechtigheid verstecken op verbeurte van den hals. Lontor is niet gepreueligeert dat beduijt, maer sijn de machtichste ter see met joncquen, corcorren ende andere prauwen. Sij plachten op Malacca, Petanij, Java ende Maccasser sterck te varen, coophandel drijuende, maer is nu ter tijt heel geruwineert. Sij cochten daer bussen, roers ende stormhoeden, quamen daer met in Banda, en hielden dit voor haer preuelegiën, dat niemant soude vermogen diergelijcke wapenen te gebruijken, waer tegens het geheele lant haer opposeerde, seggende de Lontoresen haer als coningen te achten van 't lant, ende dat door haer toegeeijgende preuelegiën aengaende de wapenen, daarom wilden sulcx geensints vergunnen, ofte toelaten, maer dat een eijder mochte sijn beste doen om diergelijcke te becomen ofte halen.

De stadt Sammer geneert hem met nooten ende foelij te plucken. Daer wassen wel de meeste boomen, hebben daer de beste middel om olij van nooten ende foelij te maecken, hetwelcke de andere steden luttel bij de hant trecken, houden jaerlijcx 5 à 6 groote prauwen op Ceram varende, 't welck van daer suijden ten oosten omtrent 30 mijlen is gelegen; daer handelen sij voor slauen cijcir ofte schilpats hoorn, padij ē boontjes; Salamme Ouwendender, ende Waijer hebben haer meeste vaert op Aru, oock een deel op Kaij, daer sij haer groote joncquen ende prauwen doen maecken. Haer deel is adap ofte dack te maecken, want daer de meeste adap wast, daer sij het meeste deel van Banda meede versien.

Poulo Ron geneerden haer neffens Poulo Aij op de vaert. Haer deel is cocos olij te maecken. Maecken meede eenige sockels ende matten.

Poulo Aij hout sijn vaert op Kaij ende Aru en meest op de eijlanden van Amboijna om sagou; haer deel is sockels ē matten te maeken. Rossingeijn houden haer vaert meest op Kaij, ende Gorron om sagou; haer deel is allerleij potten te backen, daer met sij deese eijlanden versien, als meede de eijlanden van Amboijna, Ceram, Kaij, Aru ende Garron. Is een schoon aerde om potten, steen en tichelen te backen; datter maer volck om 't selue te effectueren was, als dan most daer een reduijt opgeworpen worden om 't volck ende arbeijders te bevrijden. Heeft oock 200 weerbaere mannen, leijt omtrent 2 mijlen van Waijer, is seer visrijck door een groote droogten die daer een gootlingschoot afleijt, heeft goet varsch water, veel bamboes, levert de schoonste nooten ende foelij, dan geen groote quantiteijt.

Omtrent 100 jaren voor deesen wierden de Bandaneesen door 4 coningen geregeert, dewelcke sij verstooten en t'onder gebracht hebben; als nu bestaet de regeringe aen de outste van 't lant die met de papen proponeren ende uitspraecke doen van alle saecken. Soo het de boudijangs ofte gemeente niet aen en staet ofte niet avoijeert, soo valideert niet, maer moeten weeder op nieus raetslagen ende proponeeren.

Van de geslachten van de voorn. wechgeworpen coningen sijnder noch 3 continuelijck in Banda die den seluen naem noch genieten, ende de erven van haere predessesseurs besitten, ende deselue plaets in 't recht hebben. Moogen Sabandaers werden, maer geen meerder autoriteijt als een Orankaij betoonen, alsoo dat sij niet anders als de naem voeren. De steeden die hier

de coningen gouverneert hebben, worden noch heedensdaegs bij den naem van coninck aengesprooken, in de generaele congregering, ende wort in swaere lantsaecken Labetacque als coninck (overste) gestelt, daer naer den coninck van Salamme, daer naer de stadt Waijer ende Rossingeijn, welcke naem, coninck van Rossingeijn, den coninck van Waijer meede voert, bij versteruen ende huwelijck van die van Rossegeijn. In haere pitsijaringe den wtspraeck ofte relaes van 't geene sij voor hebben door den Sabandaer ofte ouerste gedaen sijnde, waerna de omsittende nau luijsteren, mach ijgelijck sijn goet dunck daer op antwoorden ofte seggen wat sij daer tegen hebben. Als dan wert het de papen ouergeleuert dat sij haer opinie daer van moeten verclaren, als meede of het met haer wetten ouereen comt. Als dan de papen met malcander discourerende, moeten haer opinie te kennen geuen. Soo sulcx haer eenichsints tegen staet verworpent, anders behagende accepterent, in fijn dat het in haer wille staet aentenemen ofte te verwerpen. Al seggen de Sabandaers ende oude lieden dat sij met de papen wtspraeck wel vernougt sijn,.... soo dat bij wijlen in haer pitsijaring groote moeijten valt,.... ende d'ander partij daer tegen, als dan die machtichst van geslachte sijn, vertrecken ende breecken de huijsen ende heijningen van haer wederpartij af, en raseeren die tot den gront toe. Daer naer sijn sij met een weijnich denda ofte boete gepardonneert. Sulcke moetwillicheijt gebruijcken sij gemeenlijck tegen die sij meest haeten; nochthans boete betaelt hebbende comen bij die sij sulcx gedaen hebben om ampon, dat is vergeuinge, bidden, seggende dat sij droncken van amphioen ofte ginije geweest waren. Soo moet die de schade geleden heeft de boeuen noch den darm vol eeten geuen, ofte groote schande soude hem en sijn geslachte naer gesprooken werden. Daer meede is den peijs weeder gemaeckt.

Soo ijmant op denda gestelt wierde, ē opstinaet 't selve niet wilde aen de stadt ofte negerij daer hij woont, betalen, soo senden de Orankaijs daer een hoop boudijangs om sijn wooninge te ruwineeren, sijn vruchtboomen af te houwen ende jagen hem soo de stadt wt, soo lange hij de geordineerde denda betaelt heeft. Het gebeurt dickwijls dat de Orangkaijs en de grooten oneens met den anderen sijn, om de outste ende eedelste geslachte van Banda, op welck punt sij seer trots sijn, verwijten ende verachten malcanderen, dat sulcke ende sulcke van haer voorouders uit slauen gesprooten sijn, injurieren

malcander met verachtinge, alsoo dat temets geslachte tegens geslachte in de wapenen opstaen, ende bedrijuen veel moetwil ende quaet, dat de Orankaijs van de steeden van dat deel van Ulijsiba ofte Ulijlima deselue tweedracht ter hant trecken, om te slissen; doen de twistige partijen voor haer compareren, ende naer de oorspronck der sake te hebben gerelateert, soo beroepen sij de outste persoonen die sij weeten, van beijde geslachten, die daer oprechte verclaringe moeten doen van haer eerste afcomste ende geslachten dat sij weten te rekenen. Wie het outste beuonden wert ende het eedelste, werden naer dien geestimeert, ende d' anderen werden door de papen op groote denda verweesen, 't welck comt aen de Orankaijs die de saecken geslist hebben. En soo sij beuonden dat de een partij van d' ander predessesseurs slauen ofte slauinnen afgecoomen waren en dat sij noijt vrijgecocht sijn geweest, soo mach de partij van de ouders dien die toebehoort hebben, deselue met sijn geheel geslacht aentasten, met lijf ende goet ende soo lange voor haer eijgen behouden, als sij haer sullen moogen vrijcoopen.

Deese geslachten weeten de Bandaneesen van 150 ende meer jaren herwaerts naer te rekenen, nochtans beschrijuen sij weijnich, maer exerceren den anderen continuelijck daer in, soo dat een ijder weet welck geslacht van vaders ende moeders sijde hem naest bestaet, ja met wien sij gelijck haer nootenboomen mogen plucken, als meede van andere vruchtboomen, een ijder weet hoe veel boomen hem toecoomen, waer die staen, al waert datter maer een à 2 boomen die haer ouders nagelaten hadden, haer door schult, pant, ofte betalinge toegecomen waeren, weeten sij met den vinger onder diens boomen, die de selue verpant ofte vercocht heeft aen te wijsen. Hierin doen sij haer kinderen door haer slauen en slauinnen dagelijcks onderwijsen, tot dat sij eruaren sijn. Het geschiet oock wel dat een vrijman ofte Orankaij bij een andermans slauinne boeleert; indien sij 'swaer wort, ende dat hij het kint voor sijn eijgen houden wilt, soo moet hij de meester daer voor betaelen soo veel als hij daer voor begeert, ofte een ander daer tegen geuen. Soo hij niet espres bedingt tegen het kint dat gebooren is ofte gebooren werden sal, voor de eerste reijse soo swijcht de man van de slauinne tot dat het kint groot geworden is, ende wederom houlijckt ende kinderen genereert, ende redelijck rijck naer 't lants gewoonte wordt; alsdan soo haest als de man ofte meester van de slauinne doot is, soo comen

de kinderen met de moeder ende deelen haer vaders goet. Als dan mach de man comen die de slauinne versocht heeft, ende tasten haere kinderen ende kints-kinderen aen neffens al het goet; de andere moeten daerin getroost sijn, want seght, u vader heeft u moeder van mij gecocht, maer u niet, wilt ghij vrij sijn, ghij moet het coopen, ende haere kinderen sijn dan eerst vrije luijden. Daerom die een slauinne coopt als sij swaer is, moet oock de vrucht bedingen, blijuen anders slauen, te weeten, het kint daer sij af swaer gaet, oft die sij alreede heeft, eer sij gecocht was van haren man; als dan gecocht sijnde, sijn al haer nacomelingen vrije luijden.

Op deese manier is 't oock als een vrije vrou een slaef trout ofte mede bouleert, soo moet sij oock sulcke coopen doen met des slaefs meester om vrije kinderen te procureren. Die soo een slaef ofte slauin vercoopt ende weet dat tauent oft morgen wat te plucken vallen soude, soo hij comt te steruen, moogen sijn kints-kinderen ofte naeste vrinden dat recht vervorderen, soo sij maer soo machtich sijn om de oude luijden te vergaderen, om dit nae te rekenen ende getuijghenisse daer van te geuen, maer soo die geslachten comen te verarmen ende des slaefs ofte slauinnen kinderen verrijcken, soo coopen sij de oude luijden wel om tot dat sij in 't dootboeck raecken, ende worden dan niet anders als voor vrije luijden bekent, ende oock sommige Orankaijs gerekent. Deese Bandanesen sijn van de superberste natien onder de sonne, die wttermate van een out ende eedel geslachte achten, laten hen bij wijlen voorstaen 't selve te connen bereke-nen, is nochtans dickwijls falicant, door dien de Orankaijs veel slauinnen hebben, daer sij, met oock haer soonen, wel bij bouleren, de vader geeft den soone somwijlen eenige bijsitten voor hem selfs, ende comt de soone te steruen ende laet daer kinderen van naer, of als hij de boel verwerpt als hij daer kinderen bij gegenereert heeft, soo mach de jongste broeder de vrouwe nemen om bij te slapen ende kinderen procureren; dan, is 't een vrije vrou die getrout is en haer man comt te sterven, soo mach sij haer mans jongste broeder wederom trouwen, want die ouder als den ouerleden is, mach sulcken weduwe ofte verlatene niet aennemen noch trouwen, doch een slauin dat den ouerleden boel is geweest wert soo nau niet opgelet, hoewel het haer ongeoorlooft is; maer de paepen sien hier op soo nau niet, alsoo sij selue diergelijcke pleegen.

Siet, al sulcx is de treffelijcke afcomste der Bandanesen, daer af sij haer soo veel beroemen, den vader helpt den soone, den eenen broeder den anderen, ende de assistentie van haer slauen in 't huis, sullen 't aen haer niet laten mancqueren, als mede de buurluijden ofte die van buiten incomen, op wien seer gepast wordt als sij getrout sijn, oock op de slauinnen die sij voor boelen ofte bijsitten houden; wie daerbij boulerende beuonden wert moeten beijde datelijck met de doot gestraft werden, al waren daer maer van vrije luijden getuijgen af, want slaef ofte slauinne mogen geen getuijgen ofte in eenige affeijren ofte oorsaecken attesteren.

Aengaende vrijer ofte vrijster, dienstmaegden ende knechten mogen malcanderen naer gelieuen gerijuen, soo het niet te publijcq gedaen wert, ende wert haer tot geen schandael gerekent, maer eens getrout sijnde is de doot.

De Bandanesen mogen volgens haer wet ende leere haer vrouwen verwerpen als hij haer de beloofde penningen ofte boel gaef geeft, ende weeder een ander trouwen, dit doende soo dickmael als 't haer belieft; maer een verworpen vrouwe staet hun vrij 3 mael weederom te nemen, dan de 4de mael verworpen weesende ende als dan deselue wederom nemende, soo sal hij met ditto vrouwe den doot schuldich weesen; doch soo hij het leven en de vrou behout, moet hem een massa gout costen, want moeten beijde haer leuen coopen, dat soo dier is als het de papen belieft, anders werden beijde in de aerde al staende leuendich begrauen, met haer hoofden daer buijten bij malcanderen, als dan werpt de gemeenten haer met steenen doot.

Dieverije wordt bij haer de 1, 2 ende 3de reijse met veel slaegen ende groote boete gestraft. De slaegen moeten van oneeuen getal sijn, want de geen die slagen geeft, soo hij eeuen getal slagen gaf soude soo veel slagen wederom moeten ontfangen, oft deselue met gelt afcoopen, waerin de papen besongieren; daerom moeten wel toesien.

Als men de Bandanesen begint te interrogeren van waer haerer ouderen ende voorouderen afcomste is, soo sal men bemercken, dat het maer een deel verbannen ende van haere meesters ende ouders wechgeloopen slauen, ofte andersints sijn geweest, die haer met eenich goet versonden hebben te handelen, 't welck sij opgesnapt ende geconsumeert hebbende haer tot deese plaatse begeuen hebben; in fijne dat men anders niet bespeuren kan

dan dat haer ouders slauen geweest sijn, sommige die met haer meesters in Banda gecomen sijn om te handelen ende, aldaer gestoruen, de slauen vrij gegeuen om aldaer ofte op andere plaetsen te moogen woonen ende haer genut soecken. Daer is qualijck een plaetse van de Caep Bona Esperance tot de wtterste ofte oostelijckste eijlanden van Banda, oft de natie van Banda sijn daeraf gesprooten, als van Caffers van Mosambique, Arabijanen, Persijanen, van Cambaija, Cormandel, Bengala, Pegu, Atchijnders, Mamorauers, alderhande Malijen, Chinesen, Jauanen, Maccassers, Moluckanen, Ambonesen ende diverse mestise kinderen. Voorts sijn daer veel van deese omleggende eijlanden, als Ceram, Papou, Kaij, Aru, Teneber, Timor, Sollor ende meest gecochte slauen; de vrouwen die sij noch dagelijcks coopen, sijn meest Maleijs, Javaens, Maccassers, Bouttons, Bangaijs, oock Moluckse, Amboijners, Cerams, Kaij, Timor, maer de beste van Balij. Van alle dit onwetende gespuijs coomen deese stoute onbeleefde tirannige Sabandaers ende Orangkaijs van Banda, daer af de geheele werelt weet, te seggen; nu mogen de Hollanders haer wat helpen vermanen, ende sien of wat meer goets van haer te verwachten staet, als in vorige tijden van haer is geweest.

Deese Bandanesen willen altemael gerne eedellieden geacht worden als verhaelt staet, want sijn te costelijck hant aen werck te slaen. Sijn meede groote coopluijden, maer door quade fortuijne verlooren reijse doende sijn sij eerst rijck gemaeckt, want in sulcken geualle moeten de vrinden de milde hant wtreijcken ende haer wat bijstant geuen, waerdoor soo sij maer de waerde van 20 realen van 8[en] verliesen, wel 100 realen van achten weederom becoomen. Als sij door brant verarmt sijn, soo werden sij weder versorgt dat sij meer dergenieten dan verlooren, ofte te vooren hadden. Ende behouden voijagie doende ende vrij wel gedient hebbende, moeten soo veel maeltijden aen de paepen als oock aen de vrouwen doen, dewijle haer mans wt sijn, dat de halue winst in de keers vliegt ende de rest is voor de vrienden, want moeten met geen leedige handen weeder tuijs keeren, als sij hem comen welcom heeten; souden de reputatie te nae gaen; moeten oock haer buijck vol proppen. Dit moet onderhouden worden, anders is geen Orankaij, ende disreputatie van sijn geheele geslachte, soo dat sij met haer voijagie ende handel int 't eijnde weijnich ofte niet behouden.

Het voorgaende is het leuen ende regeringe der Bandaneesen geweest,

tijdens dat onse scheepen anno 1602 onder den Admirael WOLFERT HARMENZ aldaer met haer in accoort is getreeden, 't welck anno 1605 in Julij door den Admirael VERHAGEN vernieut ende beuesticht is, met eede van weedersijden. Onderwijlen is d' onsen aldaer, geen scheepen sijnde, grooten ouerlast van de Bandaneesen tegen 't accoort aengedaen, waer door anno 1609 bij den Admirael VERHOEUEN een fort op Neijra versocht, 't welck bij de inwoonderen toegestaen is; ende in 't maecken van ditto fort hebben den Admirael met den Raet, van weedersijden vrindelijck vergadert sijnde om een góet accoort te beramen, ouervallen, ende met 45 man vermoort, met meijninge alle de Nederlanders te vernielen ende onder te brengen, doch wierden gestut.

Hierdoor sijn d' onsen geconstringeert geweest de wapenen tegen de Bandanesen in handen te nemen, hebben het eijlant Neijra geheel onder haer gehoorsaemheijt gebracht, het fort voltrocken, hebben de Bandanesen de souvereiniteijt van Banda de E. H. M. heeren Staten opgedragen, met eede aen de Comp^e^. verbonden; doch soo dickwijls als sij van alles versien ende onse machten cleijn waeren, hebben den oorloch weeder tegen ons aengenomen; wanneer onse macht haer te swaer ofte prouisije manqueerden, maecten vreede. Dit continueerden sij met vreede ē oorloch den tijt van 12 jaren, met verstijuinge van d' Engelsen ende Portugesen; eijndel. sijn door den h^r^ Generael COEN in 't jaer 1621 alle de eijlanden van Banda ouerwonnen, de inwoonderen die omtrent 15000 sielen sterck waren, sijn meest door den oorloch, armoede ende gebreck vergaen, seer weijnich sijn 't ontcomen ende werden als nu deselue landen met andere natiën van wegen de E. Comp^e^ gepopuleert. Men sustineert dat van 15000 sielen, daer dit lant meede bewoont is geweest, geen 1000 ouer gebleven sijn.

Deese landen sijn nu in rust ende vreede ouermits geen vijanden hebben, doch moeten van allerleij prouisiën ende noodicheden (wtgesondert fruijten) van Battauia versien worden, waerdoor dikwijls geen ouervloet maer gebreck hebben, 't welck verscheijden maelen sedert het jaer 21, dat Banda verouert is, door misvallen geschiet is, als mede in den jaer 1634 door het verlies van de Gouden Leu ende vrouge ooste winden die het schip de Beets beletten in Banda te comen; is noch met groot geluck in Amboijna wel aengelant, waer door Banda in groote armoet soude vervallen hebben, soo

niet, tegen het gemeen gevoelen ende noijt voordeesen gedaen, in Junij de jachten Maen, Mocha, Negepatan ende Souborgh (wt Amboijna benoorden Ceram om) in Banda verschenen waren, die de landen soo veel verlicht hebbou, dat de gemeente noch half rantsoen rijs verkocht wiert.

MIJN HEEREN UE. KONNEN SIEN BIJ DEZE NEFFENSGAENDE CAERTE [1] DE DIFFERENTIE DIE DAER IS TUSSCHEN AMBNA ENDE DE SCHILDERIE DOOR DEN GOUVERNEUR HOUTMAN DOEN MAECKEN, ENDE OM UE. DAER VAN BREEDER ONDERRICHT TE DOEN, EN HEB ICK NIET WILLEN NAERLAETEN VAN DESELUE LANDEN NAERDER VERCLAERINGE TE DOEN, OP DAT UE. DAER VAN VOLKOMMEN KENNISSE MOGEN HEBBEN, NAEMENTLIJK: A. G. 1629.

N°. A. Sijnde met blauw afgeteeckent, is genaempdt Warnoela, gelegen op Ceram, doch eijgentlijck Amboijna gemeint. D' hooftplaetsen sijn genaemt Louwa, Cambello, Lissijdij ende Eerangh, d' welcke onder 't commandement van coninck van Ternate staen.

N°. B. Beginnende van 't fordt Alfouros tot Camarie, namentlijcken Caijbobo, Hatsouwa ende Caijlato, wesende langs strangh met blauw ende geel geteeckent. Deese worden door den Stadhouder van den Coninck van Ternatte gesustineerdt, dat sijnen Coninck toekommen, gelijck van onse sijde oock gedaen wordt, ergo in questie; waerin wij ons recht moeten bewaeren, om haer niet voorder meester van Ceram te laeten worden. Doch door oorsaecke dat dese drie plaetsen sien (gelijck meer andere ook doen), dat de Ternataensche macht groot is ten aensien van 't succours dat van an-

[1] De kaart onbreekt. L.

dere omleggende plaetsen bekommen konnen, ende daertegens 't garnisoen van de Neerlanders seer cleen is, soo onderwerpen sij haer 't commandement van den Coninck van Ternatten, niet jegenstaende dat sij beter weeten, maer seggen recht wt dat het met den stercksten moeten houden, ende soo wij dit wilden voorcommen, moest met een garnisoen vau 3 à 400 coppen geremedieert worden, veel souden ons dan aenhangen, die 't nu niet en durven duncken. De macht van den Coninck van Ternatten, die sijnde Stadthouder, in den tijt van 2 à 3 dagen ten hoogsten bij den anderen kan brengen, is dese, namentlijcken, uijt de plaetsen onder 't gebiet van die van Louwa, beginnende van de Z. O. hoek van 't landt.

		Mannen.	Mannen.
N°. *a.*	Die van Waijboettie konnen uijtmaecken	200†	
	Dese voorschr. plaetse is gelegen een half mijle van strangh op eenen hoogen bergh; gelijck oock alle d' andere plaetsen in margine met N°. *a* geteeckent, geuen nagelen, ende met een † hebben weeckmarckten, dit p^r. memorie.		
N°. *a.*	Lecela, gelegen een halff mijle van 't strangh	60	
N°. *a.*	Saloecka, een roerschoote van 't strangh	60	
			320
	De stadt Louwa.		
	't Campon Pattij	150	
	't Campon Assan	100	
	't Campon Sammoneren	200	
	't Campon Noxamackatita	120	
			570†
N°. *a.*	Liceela, een quart van een mijle van 't strangh		30
N°. *a.*	Hoelon, een quart van een mijle van 't strangh		30
N°. *a.*	Lookij, een mijl van 't strangh		30
N°. *a.*	Annen, dicht aan 't strangh		80
N°. *a.*	Hennekelan, een quart van een mijle van 't strangh		80
N°. *a.*	Hennetouban, een ½ mijl van strangh		70
N°. *a.*	Lactla, dicht op 't strangh		100
	Transportere op d' andere sijde persoonen		1310

Mannen. Mannen.

De sommatie van d' andere sijde beloopt persoonen.......1310

N°. *a*. Nouleen, een quardt mijle van strangh.................50

N°. *a*. Banaijl, dicht aen 't strangh.........................50

N°. *a*. Caijbobo, op een hoogen bergh op 't strangh...........300†

Hattasouwa, als bouen..............................60

Caijlaetto, als bouen...............................50

Dese sijn in questi,

Onder 't commandement van Cambella.

Aen 't fort Cambella, 't campon Tilie oft Quipatij Nare...............................50†

N°. *a*. Malissa, 2 mijlen in 't gebercht...............40

N°. *a*. Nouhaettou, 2¼ mijl in 't gebercht.............50

De naervolgende Cambellesen woonen omtrent Erangh.

't Campon Sabander met een gedeelt van 't Campon Tillie...110

't Campon Mahoello.........................30

't Campon Hennebelo.......................50

330

Onder 't commandement van Lisidij.

Siel, een ½ mijl in 't geberght, weinich volck ...—

N°. *a*. Moulit, ½ mijl in 't gebercht..................30

N°. *a*. Intoualie, als bouen.........................25

N°. *a*. Hattoueba, als bouen.........................60

N°. *a*. Op out Lissidij woont weinich volck al waar haer beste nagelen vallen.........................—

Op Lissido Baro.

't Campon Orangh-caij Waxan persoonen.........80

't Campon Orangh-caij Tammelakoeck...........60

255

Transportere op d' andere sijde persoonen......... 2405

	Mannen.	Mannen.
De sommatie van d' andere sijde beloopt persoonen........		2405
't Campon Orangh-caij Leber Saptoe............	70	
't Campon Orangh-caij Tammalamaman.........	50	
Niboxe aent strangh sijn meest vermoort van Corro-Cores Papoua..........................	—	
		120

Onder 't commandement van Eerangh.

N°. *a*.	Die van Eerangh woonen d' een helft op 't strangh ende d' ander helft in 't geberchte, maecken t' samen uit, weerbaere mannen..................	150	
N°. *a*.	Nula, een half mijl in 't geberchte............	30	
N°. *a*.	Hoelon, 2 mijlen in 't geberchte...............	60	
			240

Onder 't comandem^t. van de Stadthouder van Ternate.

't Campon Ternate off Gammo Foogij, persoonen...	300	
't Campon Hatuwa, sijn de inwoonders van Hatuwa onlanx door hun vervoert ende daar comen woonen cloecke mannen.....................	800	
		1100

Onder 't commandement van Assahoudie.

Assahoudije gelegen aen N. W. sijde van Ceram jegen over 't eijlant Bonoa is gelegen op een hoogen berch omtrent 4 mijllen van 't gadt Nassouw, dicht aen 't strangh maecken uijt weerbaere mannen..................................	150	
Hattapoettij, aen 't strangh als bouen.................	50	
		200

Die van 't eijlandt Bonoa.

Dit eijlant is gelegen N. W. van Amboijna, omtrent 4 mijlen

Transportere op d' andere sijde persoonen......... 4065

Mannen.

De sommatie van d' andere sijde beloopt persoonen........4065
van 't gadt Nassau; dit is een uijt der naturen sterck eijlant, waerdoor sij niemant en vreesen, derhaluen groote roovers; sij konnen omtrent 15 groote corrocoren in 't water brengen, ergo persoonen..1500

Die van 't eijlandt Kelangh.

't Eijlandt Kelangh is gelegen aen 't gadt Nassau, heeft onder sich eenige dorpen, dit plachten oock groote dieven te wesen ende haer met die van Assahoudi ende Bonoa (dat mede groote roovers sijn) om te rouen op onse custen te vervoegen, dat haer eensdeels benoomen is, doordien wij eenige plaetsen van haer affgeloopen ende verdistrueerdt hebben, niettegenstaende dat 't selue onder 't gebiet vāñ Ternataen staet; sij brengen ordinaries 4 corrocoren te water, persoonen..............................400

Die van Manipo, een eijlandt bij 't voorschr. gelegen.

Dit eijlandt Manipo heeft weleer onder 't comandem[t]. van de Portugesen gestaen, soo wij van onse onderdaenen dickmaels onderricht sijn; ouer sulcx heb mijn debvoir daerinne gedaen, om haer aen ons te trecken, ende eijndelijcken soo verre gebracht, alsoo ick daegelijcx op Cambella wesende met haer conde spreeken, dat sij haer seluen gedeclareert hebben onderdaenen van 't casteel te wesen, waerop den eedt gedaen hebben; maer sijn daernaer door de Ternatanen dreijgementen ons wederom affgevallen ende hebben eenige Neederlanders in de logie vermoordt, die daer g' installeerdt was tot den nagelhandel, alsoo daer eenige nagelen vallen doch weijnich, maer meest om een ooch in 't seijl te houden, alsoo haer hier jaerlijcx Javaensche ende Maccassarsche joncquen onthouwen, die haer nagelen van Cambella, Erangh, Louwa ende Hittoe laten toevoeren; off in sulcx ende diergelijcke niet voorsien en dient, laet ick UE. oordeelen. Dit eijlant can 8 à 10

Transportere op d' andere sijde persoonen............5965

Mannen.

De sommatie van d' andere sijde beloopt persoonen........5965
corrocoren ter see brengen ende alsoo 't selue in questie is, sullen 't hier niet uijttrecken, maer wert voorseecker gehouden dat het meer als 800 cloecke weerbaere mannen uijt can brengen.......—

Gelijcke questie als de voornoemde hebben wij met den Stadthouder van den Coninck van Ternatte, wegens eenige plaetsen op 't eijlandt Boero, namentlijcken de principaelste plaetsen, als Lomito ende Waijsamma, liggende elck op een groote riuiere, daer de Mooren haer personagie niet weijnich en speelen, ende ons onmogelijcken is hetselue te beletten, het sij dat het garnisoen in Amboijna versterckt werdt, ende een ofte twee cleene fregatten gemaeckt werden, die oock op veel andere plaetsen gebruijckt sullen werden, want sonder sulcke achterhoede d' Amboijnesen qualijck verre van honck te brengen sullen wesen. Wanneer wij daer op de cust met eenige macht sijn, soo staen sij datelijck onder 't gebiet van 't casteel, ja dat meer is, willen ons wijsmaecken dat goede Christenen sijn, dat haer soo haest wij vertrocken sijn vergeeten is; doch sijn daer mijns weetens maer eens ofte twee mael geweest, door oorsaecke dat de corrocoren dit vaerwater niet wel bouwen en connen, waerom ick genoodruckt ben geweest wederom te keeren tot groodt nadeel van de Comp^e.

Nota: van Bouro kan den Coninck ook veel corrocoren bekomen maer en sijn daer soo ras niet gereedt, als op d' andere plaetsen, dus p^r. memorie.

't Eijlandt Amblauwe.

Amblauw is mede Amboijna genaemt gelijck Bouro oock doet. Dit eijlant is gelegen aen 't oosteijnde van Bouro, daer alle joncken ende scheepen tusschen 't voorn. eijlandt ende Bouro deur moeten die naer eenige quartieren van Amboijna willen. Over sulcx ons aen 't selue gelegen is, ten regarde van de negotie, alsoo geen joncken oft weijnich scheepen oostwaerdt aenloopen off konnen van daer gesien werden, over sulcx waer goet dat daer continuelijcker een Neerlander oft getrouw Amboijnees lach om aen 't casteel te adviseeren wat in dat vaerwaeter passeert. Die van 't voorn. eijlandt declareren haer oock onderdaenen van 't casteel te wesen, maer

durven door 't ontsach van de Ternataen aen 't casteel niet compareren, dus dit p^r^. memorie.

In somma dese voorverhaelde 5965 mannen is de naest gelegentheijt van den coninck van Ternatte, waer met sij te water konnen brengen ongevaerlijck 40 soo groote als cleene corrocoren.

NOTITIE VAN 'T CASTEEL VAN AMBOIJNA, WELCKE PLAETSEN ONDER ONSE SOUVERANITEIT STAEN, D' WELCKE MET ONS IN ALLIANTIE ENDE MET EEDE VERBONDEN SIJN, NAMENTLIJCK.

N°. C. Beginnende van Camarie tot meer dan 70 mijlen de cust van Ceram langs, staen al de dorpen onder 't gebiet van 't casteel, tot Hattapoetti toe, gelijck die van de gansche custe van Ceram souden doen, soo de heeren bewinthebberen in de costen wilden vallen, als hier vooren aengewesen is, waer met de Bandeneschen, die haer op de custen onthouden, oock in thoom gehouden sullen werden ende eijndelijcken van daer verloopen, door welcken middel die van Louwa, Cambella ende andere plaetsen beter coop sullen geuen; maer nu is 't (Godt beetert) daer soo gestelt, dat men tot ons commandement van dese custe geen 5 corrocoren can becomen, niet tegenstaende dat se 26 ofte 70 corrocoren konnen uijtmaecken. d'Oorsaeck daer van is dat de Ternatanen, onderdaenen van den Coninck van Ternatte oft d' Mooren, dat doot vijanden van de Christenen sijn, haer sulcx affraeden ende altijts wijsmaecken, dat men haer, soo sij sulcx doen, met een groote machte sal kommen bestoocken, haer plaetsen affloopen ende haer tot slauen maecken, als die van 't eijlandt Hattuwa ervaren was. Haer macht bestaet in de navolgende persoonen, die van

Camarie weerbaere mannen...............	350
Poulalij..................................	60
Lommalij................................	180
Transportere op d' andere sijde persoonen.....	590

De somma van de persoonen van d' omstaende sijde sijn..	590
Lato	300
Holooij	200
Quelgie poettij	300
Loeback	100
Ammaha	130
Mancquo	50
Sebancquo	50
Seepa	200
Tammelouw	100
Haija	60
Tonloutij	200
Warnamma	200
Waijlaen	100
Hatta poettij	120
Persoonen.....	2700

N°. D. Sijn de Alfouros ofte Boeren soo sij die noemen, ten aansien dat sij in 't lant woonen, ende weijnich in see koomen. Dese Alfouros hebben drie Radjas, dat haer ouerhoofden sijn, namentlijcken Radia Amet, Radia-Wasja ende Radia Soulouw, die als hooft over al d' ander commandeert, hebbende onder haer gebiet 28 dorpen ende drie hoofdplaetsen, daer de voornoemde Radjas woonen, welcke persoonen door huwelijck an den anderen verbonden sijn, ende zeer goede correspondentie met den anderen houwen. Dese Alfouros sijn d' eerste mael aen 't fort Amboijna geweest, ten tijde als wij met die van Letimo, dat sijn die vandt casteels geberchte, in oorlooge waeren, gelijck ick in mijn discours aen̄ E. heeren in 't langh hebbe verhaelt, als oock ten tijde van den H^r. Admirael STEVEN VAN DER HAGEN, in welken tijt met haer een verbont gemaeckt hebben ende sij haer met eede aen ons verplichten, in sulcker voegen als wij 't hebben, soo dat haer genoechsaem voor onderdaenen mogen reekenen, waer door ons ten diversche reijsen ten dienste geweest sijn. Dese Radja Soulouw ende sijne onderdanen wordt door alle d' ommeliggende plaetsen groote macht toegeschreuen ende sijn zeer gevreest, namentlicken, dat die van Louwa,

Comella ende andere plaetsen daeromtrent niet geringelt konnen werden, soo wanneer maer de Comp^{e}. in geringe costen willen vallen, daer met sij in den boogh moeten gehouden werden. Dit sijn al te saemen Heijdenen, doodt vijanden der Mooren; 't waer te wenschen dat men dit volck op Louwa, Cambella, Lijssie ende Erangh konden transporteeren ende eens van goddelose Mooren ontslaegen waeren, daer 't mijns oordeelts door lanckheijt van tijt toe te brengen sal wesen, insonderheijt als men met die van Warnoela in oorlooge blijft. Om dese stratageme wel te speelen sal men met d' Amboijnesche jongelinghen sijn proffijt konnen doen met sich te houden als of 't de Alfours voor haer particuliere reekeninghe deden; haere macht bestaet in dese naervolgende; alsoo wij sekerlijck daervan bericht sijn, soo kan de stadt van

Radia Ammet uijtmaecken, weerbare mannen..	700
Kaijlatouw, segge de stadt van Radia Wasja...	800
De stadt van Radia Soulouw.............	1000
Kaijlatouw..............................	300
Sale.....................................	200
Mahala..................................	150
Hattuanlen..............................	100
Hoeckouw...............................	200
Manickalla..............................	300
Naella...................................	400
Hoewendt...............................	100
Lahalo..................................	250
Loemakela..............................	100
Hoettewacka............................	300
Manij....................................	150
Soijassa................................	200
Wattaban Dbana.......................	400
Walaija.................................	200
Wattaman d' Aettas...................	350
Latan...................................	150
Transporteere op d' andere sijde mannen.....	6350

De somma van de persoonen van d' omstaende sijde sijn	6350
Loemmo Momolij	100
Sikij	50
Waonbou	50
Lian	50
Loumakelam	100
Hacabo	150
Waounij	100
Waplackapo	200
Wackelono	300
Hattoelolo	200
Oulosonij	200
Persoonen	7850

N°. E. Is 't principael eijlant van Amboijna, soo het gesepareerdt is met de tuttelgens, staende onder 't gebiet van den Coninck, ende Orangcaijs van Hittou, namentlick, QUIPATTY TOUBAN Gouverneur, Capitein HITTOE Admirael van de zee, HATIP CALBOU, haeren oversten paep, ende TOUTOUS HATOUW, ten voorspraeck van de gemeente. Bij dese 5 persoonen werdt het recht g' administreerdt, ende het incomen van 't landt gereparteert, alsoo elcx haer plaetse hebben. De Hiéttesen, namentlijcken die marcten hebben, sijn al t' samen Mooren, ende die in 't geberchte liggen ende weijnich op strangh coomen sijn Heijdenen, doch werden geconstringeerdt tot de Moorsche religie, die in deese quartieren seer toeneempt, ouermits de paepen seer ijveren, over sulcx onse naer gelegen plaetsen groodt perijkel loopen, daer wij ons met gewelt tegens moetten stellen ende ons proffijt met sulcke proceduijren doen, soo d' H^{n}. bewinthebberen emmers geraetsaem mochten vinden, alsoo het te wenschen waere, dat wij meesters van 't geheele landt waeren, ende nergens geen nagelen meer te vinden en waren als op Hittou ende Letimo. UE. gelieve te geloouen dat het vierde pardt van de nagelen die voorgaende op Louwa ende Cambella geleuerdt sijn uit ons quartier commen, ende dat om d' advance van 't gewicht ende dat van Ourien, Assoloelij, Larijcque ende Wacquasiewa, als oock uijt het gebiet van Hittou, van de plaetse Mammalouw, ende Atticihul, daer ick bij mij-

nen tijt veel vlijts toe hebbe aengewent om 't selue te beletten, maer waijnich verricht door manquement van macht, alsoo den Gouverneur sijn soldaeten dobbel van noode hadde, soo dat hier op te letten staedt. Die van Hittou hebben onder haer commandement 41 bewoonde plaetsen gelijck de caerte aenwijst, alte samen uijt der nature seer sterck, veel verschillende bij de schilderie van de Gouverneur HOUTMAN. Dese plaetse, gelijck oock gedaen hebbe die van Louwa, Cambella, Lijssijdi, ende Erangh, hebbe ick dickmael wesen besichtigen, om ofte het te pas hadde mogen kommen, daer sij menichmael jaloers van sijn geweest, want haere quade conscientie haer dickmaels ouertuijcht heeft dat het hun beurt noch wel eens werden moght. Wat weerbaere mannen ijder van dese plaetsen kan opbrengen is soo volght, namentlijcken.

	Weerbaere Mannen.
Nª. Hengelouw, op eenen hoogen bergh gelegen aen 't strangh	120†
Nª. Latouwa, als vooren	70
Nª. Henlalie, als vooren	150
Nª. Bijnauw, als vooren	90
Nª. Nauw	60
Nª. Nauw baro, aan 't strangh	00
Nª. Lebeleeuw, in 't geberchte	160†
Nª. Laijen, in 't geberchte	90
Nª. Wanebsala	40
Nª. Anthoena	60
Nª. 't Zeijt d' Allas	50
Nª. 't Zeijt d' Bana	50
Nª. Essen	40
Nª. Woebain	50
Nª. Caijtetto	180
Nª. Nock Walij d' Allas	20
Nª. Nock Walij d' Bana	30
Nª. Teela Kitjil	40
Teela Besaer	80
Transportere op de andere sijde persoonen	1380

	Weerbaere Mannen.
De Somma van de persoonen van d' omstaende sijde sijn..	1380
Nª. Hiella oft Hittou daer ons comptoir staedt..	160†
Nª. Elij	70
Nª. Senalouw	80
Nª. Paijlissa	20
Nª. Lato	40
Massapal	60
Wackel	60
Thoom	30
Homudt?	20
Hittou Lamma	30†
Nª. Polut	40
Nª. Mamalouw	50†
Nª. Looijen	60
Nª. Atticihul	80
Nª. Atticihul Lamma	120†
Nª. Ammalij	30
Leijen	70
Moesel	30
Toulehouw	70
Amma Waijil	30
Salamette	40
Teckal	60
Mannen......	2630

Nº. F. Sijn d' onderdaenen van 't casteel van Amboijna, sommige van dese sijn Christenen, eenige Heijdenen ende meest Mooren, namentlicken de plaetsen, met een Mº. geteekent, ende Nª. nagelen. De plaetse die 't gebiet van Hittoe naest gelegen sijn loopen groot perijckel, alsoo hun papen vrij wat ijveriger sijn als sommige van onse predicanten. Dese plaetsen sijn genaempdt ende konnen eijder uijt maecken soo volght.

Nª. Mº. Ourion, gelegen op een berch aen 't strangh, persoonen . 60 man.
Nª. Mº. Assaloelij, een halff mijle van 't strangh 80
Nª. Mº. Larique Lamma, gelegen op een bergh 50
Nª. Mº. Larique Baroo, op een bergh aen 't strangh 70
Nª. Mº. Wacquesiewa Baro, op een bergh aen 't strangh 60
Nª. Mº. Wacquesiema Lamma, 1½ mijle van strangh 80
Nª. Mº. Tapij, aen 't strangh, sonderlingh geen volck . . . . . . —
Nª. Alangh, een mijle van 't strangh, halff Mooren . . . 100
Nª. Lilleboij, een ½ mijle van 't strangh 70
Mº. Hatouw, ¼ mijle int 't bosch 25
Lissiala, op strangh 12
Bachwala, aen 't vlacke strangh 50
Mº. Soulie, ¼ mijle van 't strangh 30
Mº. Waij, ½ mijl van 't strangh 60
Mº. Waijlean, ¼ mijl van 't strangh 33

Mannen 770

Nº. G. Is Amboijna Letimo genaemdt, waerop ons principael fordt leijt, welcks inwoonders al te samen Christenen sijn ende goede patriotten, uijtgesondert die van Rosseniva, die 't hooft seer naer 't Moorsdom laeten hangen, alsoo bij nachte ende ontijden van de Hittoesche Mooren versocht worden. Hunne macht bestaet in de naervolgende, namentlicken.

Aen 't casteel oft de Stadt Amboijna.

Mº. 't Campon Rocsaniva, weerbaere mannen 150
Mº. 't Campon Farnande ofte Paette 100
Poetta 60
Capa 30
Serie 25
Ammahoesa 20
Ahoesfa 20
Ammanteela 30
Atena 90
Tamrij 40

Transportere op d' andere sijde mannen 565

De somma van de persoonen van d' omstaende sijde sijn	565
Tamrij Kitjil	30
Halouw	120
't Campon Ottoumourij	20
d' Mardicques	100
	835

In 't geberchte van Letimo.

Soija, een ende halff mijle van 't strangh	60	
Emauw, 1½ mijle van 't strangh	120	
Onkaxiel, ½ mijle van 't strangh	50	
Roetton, op 't strangh	30	
Kielangh, een mijle van 't strangh	90	
Naecquro, in 't midden van 't landt	30	
Hattela, 2 mijlen van 't strangh	60	
		440
Persoonen		1275

N°. H. Sijn de vier eijlanden van Amboijna, namentlick Boan Bessie ofte Omma, Uliassar, Molano ende Noussa Laut. Dese willen meest alle Christenen wesen, gelijck die van de cust oock doen. Sij gelaeten hun de Tarnataensche macht te vreesen, maer het schoordt hun elders, niet jegenstaende dat sij seggen dat niet en connen gelouen, dat wij ons ten aensien van onse cleene macht tegens den Tarnataen souden dorven campen, want sij wel weeten dat wij ons op haer niet seer en dorven betrouwen. In somma wanneer den Gouverneur op eenen tocht sal gaen, dat dickwils in die quartieren gebeurt, soo sal gemenelijck ijmant van haer den beest speelen ende weeten altijts d' een ofte d' ander excusie in te brengen, dat anders niet en geschiet als uijt louter vreese van de Tarnattaenen ende haere lantsluijden, die sij niet geerne t' onder souden helpen brengen, wel merckende wat onse intentie is. Veele verlaeten haer op haere sterckte ē macht, gelijck die van Hattouwa, Cabouw ende Calolo dickmaels doen; dit sijn bittere quade Mooren, die de Louwesen en Hittoesen haest soo veel gehoorsaemen als ons, niet jegenstaende sij onder onse souverainiteijt staen; die van Iha, Mau ende Tohoho sijn meede Mooren die susteneren dat onder 't commandement van den Coninck staen, soo dat van

deese als oock van Hatouwa niets goets te verwachten en is. In somma dat in dese quartieren vrij wat te verhaeckstucken is, eer 't landt in rust sall wesen, dat al te samen met een redelijck guarnisoen can geholpen werden, door welcken middel een groote reformatie souw geschieden ende wij overal gevreest souden werden, welcke lasten wederom gevonden souden worden uit de Sagouw handel, die van alle de om̄eleggende plaetsen, nament licken uijt de Alfours van de cust van Ceram, onse eijlanden ende andere quartieren op Amboijna soude konnen gestabileert worden, tot groot proffijt van de Compe. ende dienst van onse ingesetenen van Banda, d' Moluquos, Solor, ende Battavia, alsoo dese sagou ofte Amboijnees broot een groot gerieft is ende door gantsch India begeert werdt, alsoo 't selve seer durabel is. Ja, wert voorseeker gehouden dat die, soo wanneer sij droog bewaert werdt, hondert ē̄n meer jaeren duijren can. In Amboijna, te weeten uijt onse eijlanden ē̄n van de custe Ceram plachten bij mijnen tijt jaerlijckx 5, 6, 7, 8 ende meer Javaensche jonquen sagou vervoerdt te werden, die door den oorloogh ende andere ongelegentheijt ofte ongelegentheden achter blijven, welcke handel door onse authoriteijt aen 't casteel getrocken dient, ende om de 8 ende 14 dagen eenen marcktdach van alle d' omleggende plaetsen gehouden moet werden, waerdoor de Compe. veel coopmanschappen sal connen venten ende de onderdaenen van 't casteel door onse eerlicke frequentatie beter genegentheijt tot ons sullen krijgen, waerop in aller manieren gelet dient. Dit hebben de Portugesen beeter weeten te practiseeren als wij, waer met sij de harten van de inwoonderen gewonnen hebben, door welken middel wij metter tijt met Christenen te doen sullen krijgen, in plaetse dat nu met Mooren geplaecht sijn, ende om dat wij sien dat sij soo seer jegens de Christenen beginnen te kanten, soo moeten wij ons daer tegens stellen ende jegens de sulcke op 't rigoureuste procedeeren. Belangende de macht van die van de eijlanden bestaet in de naervolgende persoonen, namentlijck.

't Eijlandt Omma ofte Boean Bessij.

Moors. Hatouwa is op 't strangh gelegen, brengt uijt persoonen..	700
Mo. Cabauw, op 't strangh............................	150
Transportere op d' andere sijde persoonen....	850

d' Sommatie van de omstaende sijde bedr. persoonen...850
M°. Calolo, op 't strangh...200
Sametto, een mijl van 't strangh...60
Omma, op eenen hoogen berch aen 't strangh.....250
Aroecquo, eenen mijl van 't strangh...40
Aboro, op eenen hoogen berch aen 't strangh.......80
Crieuw, 2½ mijl van 't strangh, willen t' samen Chr. sijn. 60
——— 1540

'T EIJLANDT ULIASSER.

Touwaha, aen 't strang...200
Tiouw, een mijle van 't strangh...70
Papera, aen 't strangh...250
Ariu, op eenen berch, een ½ mijle van 't strang...200
Booij, op 't strangh...100
——— 820

Vervolginge van 't bouenstaende.

Tettawacka, op 't strangh...60
Sorrosorij, 2 mijlen van 't strangh...200
Oulatt, omtrent strangh...250
M°. d°. van Iha...700
M°. Mauw...200
M°. Tekeko...25
——— 1435

'T EIJLAND MOLANO.

Molano, is gelegen in 't midden van d' eijlanden, doch dese leuen oft woonen meest door vreese op Booij en Ariu, hebben weerbaere mannen...30

'T EIJLANDT NOUSSALOUW.

Ammedt, op 't strangh gelegen, persoonen...50
Osila, ½ mijle van 't strangh...500
Nalilij, op 't strangh...50
Tiettouaij, ½ mijl van 't strangh...100
Ajbebo, op 't strangh...40
——— 740

Te zamen persoonen....4565

NOTITIE VAN DE MACHT SOORTEERENDE ONDER 'T CASTEEL VAN AMBOIJNA, ZOO CHRISTENEN, HEIJDENEN ALS MOOREN OFTE MAHOMATISTEN, NAMENTLIJCK.

N°. C. Van de custe van Ceram als p[r]. notitie daervan wesende, weerbare mannen......................2700

N°. D. d' Alfoures ofte boeren van Ceram.............7850

N°. E. Die van Hitloe wesen met ons in alliantie ende daerom niet uitgetrocken.................2630

N°. F. Onderdanen van 't casteel woonen jegen over 't casteel, op 't lant van Hittou..................770

N°. G. Onderdanen van 't casteel, meest altesamen Christenen, woonende aen 't fort ende op 't geberchte Litimo....................................1275

N°. H. Die van onse eijlanden Omma, Uliasser, Molano en Nouchalou sijn meestal Christenen ende sommige Heijdenen met eenige Mooren............4565

——— 17160

Nota: moeten hier noch bij commen die van Manipo, die ons onlancx weder afgevallen sijn, persoonen..........800

't Zal noodig wesen dat men haer al te samen doet declareren vrije Christen ofte Moors is, ende dat daervan een notitie genoomen werdt om off het te pas mocht coomen.

Uijt dese voorgemelde staet kan gesien werden, hoedanich dat onsen ende des Koninckx van Ternattens macht is, die de haere verre extendeert, maer sij mogen malcanderen beter betrouwen dan wij, vermits den anderen toegedaen sijn, door dien sij alle van een religie en secte sijn, daer wij Christenen, Mooren ende Heijdenen onder malcanderen hebben, ende sommige halff met forse onder ons gewelt gebracht, namentlijck die van Orion, Assaloeloe, Larique ende Wacquasiewa, dat altesamen Mooren sijn, gelijck die van de cust van Ceram oock sijn emmers vele van welcken hoop

niets goets te verwachten en is, soo dat op niemant te verlaten en hebben, als op die van Letimo, de Mardiquers ende 't meerderdeel van de Amboijnesen, woonende aen 't casteel, als oock sommige van d' eijlanders, namentlick die niet Moors en sijn. Op die van Iha, Mauw ende Hattuwa mogen ons gantsch niet op vertrouwen, niet jegenstaende dat ons goede woorden geuen, ende op die van Hittoe en hebben ons oock niet op hun te verlaeten ofte weinich assistentie te verwachten; sij houwen hun meest stil om ons niet t' offenceeren ende den Coninck van Ternatten geene partijschap te thoonen, maar effenwel, kan men aff meeten, ende vermercken wie hun naest het hert leijt. Over sulcx gelieft UE. in beduncken te nemen oft versouck van dit voornoemde garnisoen inpertinent is, waer met alles de Comp[e]. onderdaen in goede devotie gehouden soude werden ende mettertijt soo veel duijsent als daer aen dependeren, tot de Christelijcke religie getrocken werden, d' welcke parfaulte van sulcx eerlang altesamen Mooren ende doodt vijanden van onsen staedt sullen werden.

UE. gelieve te considereren dat de Comp[e]. op Amboijna sonderlinghe anders geenen last en heeft als dit voorn. garnisoen, want alle de exploicten tot koste van de Amboijnesen loopen. Al is 't schoon dat wij met een armade van 20 ofte 30 corrocorren in zee gaen, soo wordt maer een dach 3 ofte 4 te vooren, naar dat de plaetse verre van 't fordt gelegen sijn, eenen Nederlander gesonden met een princen stock, aen dese Amboijnsche jongelingen haer hooffden, ouwers ende andere Orangcaijes ofte ouersten uitten naem van den Gouverneur, dat sij haere onderdaenen sullen aendienen tegens soo eenen dach ende op soo een uijr met haer defoma, welk hunnen knapsack is, geweer ende pangaije ofte roeijriem aen 't casteel te weesen, op verbeurte van soo veel etc.; ende gebeurt weinich dat die van 't casteel in faute blijuen, maer kommen als goede geschikte onderdaenen, jae als slauen, op den g' ordonneerden dach en blijven den Gouverneur alsoo ten dienste 2, 3, 4, 5 en 6 weecken, oock wel langer, dat ten minste 2 mael in 't jaer geschiett sonder dat sij daervoor eenen stuijver genieten. Doch 't gebeurt somwijlen wel dat, als sij wederom van de tocht commen ende eenige extraordinairij dienst doen, gelijck ten tijde geschied is als sij 't fordt op Cambella maeckten, ende eenige weecken op de wacht jegens d' Engelschen geleegen hadden ende 't fordt op Hittoe helpen

maecken, dat men haer als dan een beest ofte twee vereert heeft, met een last rijs ofte twee en̄ eenige cleetiens van cleijne valeur, waervoor sij geen landt en coopen, maer bancken met malcanderen soo langh tot dat de presenten op sijn. Doch soo 't gebeurt dat door ons ende haer eenige conquesten gedaen werden, soo wordt den buijt onder de soldaeten ende haer gedeelt ende loopt dickmael aen haer sijde soo sober aff dat het voor ijder geenen stuijver kan ouerhaelen, soo dat sij in alles gedult hebben ende voor feestkoeck opeeten, gelijck sij oock gewillichlijck gedraegen hebben alle lasten die men haer vandt begin der veroveringe van't casteel tot op mijn vertreck, an° 1619, heeft opgeleijt, waerdoor de luijden dickwijls soo moedeloos geweest sijn, dat niet en wisten, wat door disperatie souwen doen, want soo menigen nieuwen Gouverneur als daer quam, moesten sij 't fordt haest vernieuwen, alsoo den eenen brack dat den anderen gemaeckt hadde, waerdoor sij gelooffden dat haer leuen geen gedaen werck souden hebben, welcke werck sij al te samen op haer eijgen cost moesten doen; daerbij sij noch gequelt wierden met buijten werck voor Banda ende ander plaetsen dat nimmermeer eijnt en nam, daer veel pampier ouer vuijl gemaeckt soud kunnen worden, ende meer als wonder is dat dese luijden onsen grooten ouerlast hebben willen verdraegen.

Op mijn vertreck van Amboijna was in den meulen dat men 't strangh soude verpachten om visscheriën te setten, daer over Radia Soija ende Kil-langh groot misnoegen hadden, sustinerende dat hetselve strangh daertoe bequaemst onder haer jurijsdictie was ende dat de visscherije gemeen behoorde te blijven voor alle arme ende rijcke, doch wel dat de Compe. oft fordt d' voorpreferentie soude hebben ende andere om d' resteerende plaetsen looten mogten, sonder dat die tot ijmants voordeel verpacht behoorden te werden, gelijck ick verstaen heb dat nu geschiet is, tot groot miscontentement, waervan de Compe. omtrent 1000 rs. jaerlijcx gaudeert, tot groote prejuditie van de gantsche gemeente ende voordeel van de rijcke burgers, die daer de visch hebbē̄ d' marckt stellen, ende d' Amboijnesen beletten bij ofte omtrent haer seros met hunne warpnetten te kommen, op welck poinct bij UE. ende d' heer Generael gelet dient.

Soo de meeningh van UE. sou wesen dat men in Amboijna in 't werck sal soucken te stellen wijngaert te planten, om wijn te winnen, waer voor

ick mijn vast maeck dat wel succedeeren sall, vermits 't landt daertoe seer bequaem is, soo moet daeruijt volgen, dat hetselue niet geschieden en kan off daer moeten eijgen landen toe gebruijckt werden, want wie sou sich in sulcke moeijte ende costen willen steecken, voor dat hij weet op wat voedt dat staat; dus dit per memorie om daer op te letten.

UE. gelieve te considereeren dat door dit aenplanten van de wijnbergen de Comp^e^. grooten dienst sal geschieden, alsoo 't selve meest door de Nederlandsche borgers ende andere vrije luijden in 't werck sal moeten gestelt worden, die daeraen eenige van haer middelen sullen moeten imploijeren, ende slauen coopen om de landen daer toe te prepareren ende sulcx te doen als van nooden sal wesen; weshalven in sulcken regardt eenige previlegiën ofte vrijheden vergunt behooren te worden, dat in reden gefondeert is, alsoo door dese middel d' Comp^e^. souverainiteijt gesterckt ende verbetert sal werden, sonder dat daervoor eenige costen doen ende bovens dien ter gelegener tijt groot incommen van tollen ende ander impositiën sullen genieten, ende sullen dese voornoemde slauen mettertijt oock voorstanders van 't landt worden, gelijck men gesien heeft dat sij op Macoua, Solor, Mosambique ende ander plaetse geweest sijn.

Ende alsoo onder 't casteel Amboijna ongevaer 1000 oft meer morgen lants is, daer d' Amboijnesen toe verstaen, dat 't fort daertoe gerechticht is, als wesende soo 't schijnt wel eer door de Amboijnesen aen de Portugesen gegeuen, ten tijde doen 't casteel gemaeckt wiert, welcke landt al vlack ende bequaem is om te bouwen, wesende seer goede cleijgrondt, soo dient daer nootwendich opgelet ende waer noodich dat van hier daertoe eenige gehouden boeren met genomen werden, want het anders wederom versloft sal werden, ende nimmermeer in treijn geraecken, dat de leegh liggende landen gebouwdt sullen werden. Dese boeren bij noodt souden oock moogen voor soldaeten verstrecken, ende volck genoech in 't fort hebbende souw men sich met de borgers in 't geberchte konnen begeven, van waer sij onsen vijant met d' hulp van de Amboijnesen grooter affbreuck souden konnen doen, dan ofte in 't fordt waeren, soo wanneer een goet voorganger hadden, dewelcken middel behoudenis van 't fordt soude wesen ē d'. ingesetene daermede in goede devotie gehouden soude werden.

Op sommige plaetsen in Amboijna, op Tampat Sapie daer sich de wilde

beesten onthouden, sal men een bequaem conijn warrande konnen maecken, die men ter behoorlicken tijt, tot profeijt van de Comp^{e}. sal konnen verpachten. Dese aenteelinge van conijnen moet mede in Banda niet versuijmt werden, alsoo die eijlanden van alles van doen hebben, ten aensien sij veel volck hebben ende kleen van landt sijn. Tot dese aenfockinge sullen de eijlanden Goenongh Apij oft Vierberch bequaem sijn, als oock Poelo Prampoean, Poelo Cappal, Poelo Swangij, dat tusschen Nera ende Goenongh Apij is, ende Rossengeijn, soo 't niet te goet en waer. Dat gedaen werdende sal 't voor Banda een groote vervullinghe werden ende de Comp^{e}. niet min profeijt geuen, welcke bevoorderinghe van lande ick sien dat van gehouwde luijden moet kommen, over sulcx noodich is dat een gehouwt persoon ofte 2 met ginck, haer dēs verstaende.

De Initialen A. G. aan het hoofd van dit stuk geplaatst, duiden vermoedelijk aan, dat het is ingezonden door den *Raad van Indië*, AERTUS GIJSELS, die van 1615—1619 Opper-Koopman en tweede persoon te *Amboina* was.

AERTUS GIJSELS nam, op den 23sten Meij 1631, het bestuur van deze Landvoogdij uit handen van PHIL. LUCASZ. over, en bekleedde deze betrekking tot de maand Mei 1634, toen hij naar *Batavia* terugkeerde.

L.

BESCHRIJUINGH

VAN DE

WESTCUST VAN SUMATRA.

Op de ree Achein is de noordpool verheven 5 graeden 34 minuten. Men leijdt daerop 5, 6 à 12 vaedemen goede vasthoudende grondt, dicht bij de wal, neffens een drommel hooge boomen, waerbij het casteel leijdt dat een laege muragie heeft, ende bij westen het casteel, dicht daer bij langs, loopt de revier van Achein uit.

Van de westcant van de revier schiet een vlack riff niet verd t' zee, 't welck men mach looden op 3, 4, 5 en 6 vaedemen.

Oostwaert ende westwaerdt van de ree is al vlack waeter ende sand strand met laegh voorlandt, vol geboomte. De grondt gaedt noortwaert schor aff. In 't anckeren siet men 't een weijnich bij oosten het rijff, de hooge drommel boomen meest S. S. W. of S., ende soo mach men ouer 't geboomt de tooren van Achein sien, een cleijne mijll suijdwaerdt in 't landt.

Daer leggende heeft men de noordwesthoeck van Poulo Waij tusschen N. t. W. ende N. N. W., de oosthoek N. N. O. wel soo Noordelijck.

De clip tusschen P°. Waij ende 't vaste landt, N. O. wel soo Oostelijck.

De noordtpunt van P°. Ronde, N. W. t. W.

Het wester gadt van de Gomes Poles, W.

Het nauste gadt W. t. S. wel soo Westelijck.

Het casteel S. W. t. S.

Het gadt tusschen P°. Ronde ende P°. Waij gaedt N. W. t. N. ende N. W. in zee.

Men mach soo wijt van landt leggen, dat het west gadt van de Gomes-

Poles, namelijck het tweede gadt van 't vaste landt ofte W. t. S., is 3 cleijne mijlen. Het streckt meest W. S. W. door. Het eijlandt aen stierboordt oft noordsijd van 't gadt is Gomes Pole, ende aen bachboord leijt een cleijn eijlandt 't welck aen tween gedeelt is, daer men in 't doorloopen naest bij sal houden, want men daer geen quaet aen en can doen, offt en waer men t' zee dicht op liep. Als het oostelijckste broockjen dwaers aff is, sal men aen stierboordt sommige rutsen bouen oft gelijck waeter sien, naer dat het waeter hooch is, omtrent twee derden deel der weijte van het gebroocken eijlandcken, en een derden deel van Gomes Poles; de gantsche wijte is een cleijne halff mijll.

Bij het gebroocken eijlandeken ofte twee eijlandekens soo men 't wil noemen, W. S. W. langs loopende, tot dat men 't westelijckste stuck dwaers van hem heeft, soo verneemt men een cleijn rijff, van de westpunt afschietende van de voorschr. clip ofte rutsen S. W. een cleijn mijll, ende een cleijn mijltien noordwest van het recijffien leijt een blind, die men als 't waeter een weijnich dijnt oft holl gaet mach sien barnen.

Tusschen dit rijff ende blind doorgecomen weesende, is men op ruijm waeter ofte buijtengaets, wel verstaende, als men om de suijd will, want Gomes Poles is noch op sijd.

Van de geseijde twee eijlandekens een roer-schoodt t' zeewaerdt omloopende en can men niet misdoen aen de clippen off rutsen die daer onder oft gelijck waeter leggen.

In dit gadt van Gomes Poles heeft men diepte van 13 tot 16 vaedemen en̄ buijten een gotelingh-schoodt van het westelijckst eijlandeken 9, 10, 11 en̄ 12 vaedemen sandtgrondt.

In 't gadt voorsz. loopt veeltijts stercke stroom uijt ofte in, daerom niet geraeden met stilte daer in te comen.

Tusschen de voorbeschr. verbroocken eijlandekens ende den hoeck van 't vaste landt is 't omtrent een groote musquedt-schoodt wijt, om de engt ende door dat het daer vlack waeter is, sonderlinge om de stijve dwarrelstroomen, is 't sorgelijck daer in te comen.

Als men van de ree voor Achein t' seijl gaet nae het eerste beschreuen gadt op de cours van W. t. S., soo saldt all treckende off diepen tot 22 ende 24 vademen waeter, maer de cours een weijnich westelijcker nemende

is men haelff grondt aff, ende tegens dat men voor het gadt comt, crijcht men weder 22, 20 ende 18 vaedemen.

Uijt oft inseijlende moet sonderlingh sorgh gedraegen worden, om niet door de stroom aen d' eene sijd op de ruds off op de ander op de gebroocken eijlanden geuoert te worden.

Van P°. Lampajan N. O. ende N. O. t. N. 5 mijlen leijt P°. Ampurong weesende een groote haelff mijll van den noordelijcksten hoeck van P°. Waij N. W. ten N. van Achein, soo leijdt P°. Ampurongh N. N. W. wel soo noordelijck.

Aen het noorteijnt van de Gomes Poles, niet verd daer van, leggen twee holmen, de westelijckste de grootste, bouen toe scherp loopende, ende een groote haelff mijll van die om de noord; stijff een mijll N. W. ten W. van Gomes Poles leijdt een cleijn eijlandeken P°. Lampajan genoemt, tusschen het welcke ende de twee die bij Gomes Poles noordeijnt leggen men wel door mach, want 't is wijt ende breet sonder perijckel anders als van de dwaelstroomen, waer dat men daer quamt te bestillen; het seeckerste is als die aen off bij Gomes Poles leggen aen baghboordt, ende wat aen P°. Waij ende daer noortwaert aff leijt, aen stierboordt laetende; in het wtseijlen tusschen P°. Waij ende Gomes Poles en vindt men geen gront.

Paulus jansz van Alcmaer, Stierman, heeft hier in September geuonden de stroom om de west ende de wint wt den suijden ē suijdoosten, oock stroom om de suijdt, veel regen, ē deijninge wt den suijden, ende S. W., sijn journael houdende als volcht.

Hier in desen vaertwech vonden wij seltsame stroomen ende groote rauelinghe, als barninge met een groot gedruijs wel 3 mijlen N. W. in zee, ende noch soo veel verder als men van de stenge con sien, in het W. ende N. W. scheen het als oft op veel plaetsen lange barninge liep, de zee stortende als off hij tegen droochte aenliep, maer in de rauelinghe ende storting dickwijls loodende en vonden geen grondt, op den stroom en conde men geen reeckeningh maecken, beuonden aen dwars mercken dat wij heen ende weer dreuen, oock wel tegen den windt op, met een topseijls coelte, maer dit en is hier soo niet op alle tijd. Wij liepen hier twee maellen uijt, in 't eerst van September, ē den 11 September, ē beuonden dat de scheepen meer met schouer seijlen om de west, als met de marsseijlen om de oost liepen, hetwelck wij willende naer Ticou in 't bijleggen ē aff end

aenloopen, aen 't landt conde aensien. Wij hadden den wint suijdelijck ende suijdoostelijck, maer costen weijnich gissingh maecken op het seijlen, want hebben geweest dat wij 's nachts naer gissinge twee ofte drije mijlen S. opgeseijlt waeren ende 's morgens aen het vaste landt saegen, verlooren te hebben, oock hebben wij een nacht in stilte geleegen ende saegen 's morgens aen 't vaste landt dat wij een groot stuck gewonnen hadden, daerom is 't goet in dusdanige tijt ende gevall den wall, ofte eijlanden buijten t' zee geleegen, in 't gesicht te houden.

Van het eijlandtien met het rijffien aen den suijdcant van 't gadt van Gomes Poles tot aen een eijlandeken aen Sumatra streckt S. 5 ofte 6 mijllen. Van dat eijlandeken aen Sumatra streckt de cust S. ten O. ende S. S. O. 5 ofte 6 mijlen ende van daer voort keert hem de cust naer het S. O. ten S.

Op 4 graeden noorder breete heeft men laegh voorlandt ende gront op 40 vaedem, 3 mijlen buijten de wall al tot den hoeck van Achein toe en op drije graeden heeft men weder hooch steijll landt.

Het noordelijckst van de eijlanden buijten langs den westcust van Sumatra is bij die van 't schip *'t Waepen van Amsterdam*, het Varckens eijlandt genoempdt, om dat sij veel verckens hebben gesien, in eenige caerten staet het P°. Banjack genoemt, ende in anderen St. Augustijn; het mach op sijn langste bij de westcandt 13 of 14 mijllen hebben, meest S. O. ende N. W. met veel uijthoecken ende inbochten, breeder aen het noorteijnt als aen het suijdteijndt, het noordeijnd omtrent 12 mijlen buijten Sumatra ende het suijdeijnd 7 oft 8 mijlen buijten een hoeck, die ook scheijnt vast landt van Sumatra te wesen, tusschen beijde dese plaetsen aen Sumatra scheijnt aen Sumatra een seer groote inbocht, wandt men daer geen landt en can sien.

Als men N. W. ten N. ende N. N. W. van het noordeijnd van 't Verckens eijlandt is, scheijndt het een groot stuck om de N. O. te strecken, soo verd als men van de Campangie sien can.

Als de N. hoeck W. ten N. 6 mijlen is, toont die als een eijlandt op sich self, maer wt de mersse [mars] siet men die met laech landt aen 't groot land vast, ende soo siet men den noordcant van de hoeck aff om de S. W. strecken, gelijck men van buijten die nae 't noordoost siet lopen, ende de hoeck die W. ten N. is, toont hem in gelijckenis van Poordtlandt, doch en is de hoocht niet soo steijl als Poordtlandt.

Midden weeghs heeft het Verckens eijlant een laeght, die men soo wel van binnen als van buijten 5 of 6 mijlen daer van, voor een doorgaend gat souw oordeelen, maer het is vast landt, aen de binnensijde met veel inbochten ende hammen, rutsch, steijl van grondt sonder bequaemheijt om te hauenen, van buijten oock laech toonende, als oft men daer de schoonste baijen soude hebben, die men mocht wenschen, maer men en vindt daer niet dan een vuijle wall van rutsen en craelgrondt, soo schor als een put. Bijde eijnden van het eijlandt sijn hooger ē is all heel vol geboomte, binnen langs seijlende en saegen wij nieuwers geen roock, maer buijten saegen op veel plaetsen roock, waerom vermoeden dat het bewoont is.

Neuens het S. eijndt van het eijlandt, 2 groote mijlen van den binnencandt aff, leijdt een eijlandeken, van omtrendt een groote halff mijll langh, hebbende bewesten hem 2 ofte 3 cleijne eijlantiens.

Van dit eijlantien tot den N. hoeck hiervoor bij Poortlandt vergelijckende, streckt N. W. ten W. omtrent 9 mijlen, ende bij het eijlantien wesende, soo leijt de N. hoeck soo verd als men van beneden sien can, ē scheijnt een eijlandt te sijn van het ander lant verscheijden, door dat het laege landt tusschen hem ende het ander landt te verd oft uijt het gesicht is.

Van de suijt, segge het eijlantien tot den suijdtoost hoeck van 't Verckens eijlant is de cours meest S. en N. 3 mijlen.

Van de suijthoeck van 't Verckens eijlandt S. O. een mijll, leggen twee eijlantiens oft holmen off soo alwaer geschreven staet een holm met een clip. Deese hoeck leijt op 2 graden 6 minuten, off volgens SIJMON JANSZ. op een graed ende 55 minuten.

Van de holm oft clippen S. S. W. drie mijlen, leijt een uijthoeck ende tusschen beijden een grooten inbocht, waer wij door de dijsachticheijt geen landt en connen sien. Dese geseijde uijthoeck toont oock als gebroocken lant, met een doorloop van suijt nae noord; doch alsoo wij niet veer genoech om de westen waeren, soo en conden wij daer niet doorsien.

Neuens de buijten sijd van 't Verckens eijlandt groote anderhalff mijll daer van t' see, ende 5 mijlen bij suijden den N. hoeck, leijt een eijlantien van omtrent een halff mijll groodt, hetwelck goet is te kennen, want het heeft in 't midden een weijnich lants, dat de hooghte heeft van de Hol-

lantsche cust ende loopt aen beijde eijnden seer schuijn ende laech toe het water neer, van welcke eijlantien een groot steen riff, omtrent 1½ mijll N. W. t' see schiedt, waerop het waeter seer hart barrent; wij sijn daer buijten om geloopen naer de noord en̄ vonden een gootelingh-schoodt buijten het riff geen grondt, maer een gootelingh-schoot daer verbeij saegen wij grondt op 7, 8, 9 à 10 vaedemen, altemael clippen. Door de stilte laegen wij daer een weijnich ten ancker, omdat wij sorgde om met de stilte door het holle waeter op het rijff te geraecken; de noordthoeck van 't Verckens eijlandt laegh doen N. W. ten N. ende N. N. W. drie mijlen van ons.

Dit waeren al de vuijlen die wij buijten het Verckens eijlant saegen, oock en saegen wij geen meer buijten eijlanden dan dit voorsz., met het suijder mousson loopt hier groote deijninge, oock werden wij van eenige stroom seer naer het Verckens eijlandt toegesett, waerom het ongeraeden is het selvige nae te comen.

N. W. ten N. omtrent 6 mijlen, volgens PAULUS JANSZ. van Alckmaer, ofte N. W. 4 mijlen volgende SIJMON JANSEN van Purmerendt, ende volgens anderen west 4 mijlen van het N. eijnt van het Verckens eijlandt, op 2 graden 44 minuten volgende CORNELIS JANSZ. LASTMAN, leggen twee laege eijlantiens, slecht met geboomdt S. S. W. ende N. N. O. ruijm een halff mijll van malcanderen, het suijdelijckste wel drije mael soo groodt als het noordelijckst; van buijten aen te sien, scheijnen om laegh witte sant strant te hebben, tusschen beijde aen de noord sij vandt grootste een groote musquedt-schoot van landt ist diep 35 en̄ 36 vaedem groue sandtgrondt en̄ seer goe ree, sij sijn bewoont en̄ hebben meenichte van clappus, toeback, hoenders, verckens en̄ hoorenbeesten.

Tusschen die en het Verckens eijlandt is de grondt groote steen van 30 tot 7 vaedemen diep, het ondiepste bij het Verckens eijlant, waer de grondt craelijch is ende seer schielijck opdrooght.

In de pascaert van CORNELIS JANSZ. LASTMAN roijt S. ten O. van het westelijckste van de eijlanden bij Achein, mits waters tusschen deese twee eijlanden en̄ het Verckens eijlant door.

S. O. 3 ofte 4 mijllen van de suijdhoek van het groot Verckens eijlant, ende van de hoeck met de holm ende clip op $2^{1}/_{10}$ graeden S. S. O. omtrent 5 mijllen, leggen twee niet seer hooge eijlanden, vol geboomte, S.

en̄ N. een halff mijll van malcander, waer tusschen het 36 à 40 vaedemen schoon en̄ claer sandtgrondt is, en̄ hebben onder 't suijdelijckst geset op 40 vaedem santgrondt. PIETER etc. anno 1621, comende van Masulepatan vont op 1½ graed N. breete een eijlandeken, daer hij veel cocosboomen ende volck vond, maer en cost met de schuijt daer niet aencomen door dat de zee te seer tegen de wal liep.

Van het gesicht van dit eijlandt 10 mijlen S. O., compt gij te ree binnen seuen oft acht eijlandtiens die buijten P°. Nijas leggen.

Mondelinghe verclaeringe van den Stierman PIETER REIJNERSZ.

West van het N. eijnt van P°. Nijas léijt een eijlantien, dat heel vuijl is, als oock de caert CENT BOUWENSZ. dat heeft geteekent, maer de caerdt en heeft het niet soo noordelijck als de Stierman dat verclaert te leggen; suijtwaert van dat eijlantien schaers halff wegen nae de 7 oft 8 eijlantiens voor genoemt, leijt een grondt waer de zeegrondt op loopdt, het waeter niet seer holl gaende, soo datter niet bouen een vaem waeter scheen op te wesen, de 7 oft 8 eijlantiens scheijnen wter zee maer vier te sijn, ende worden bij PAULUS JANSZ., in sijn journael 1618 op den 22 September oock voor 4 beschreuen. Sij sijn allegaer bewoondt. Het volck heeft seer veel gesneden affgoden beeltiens, die sij sijn bootsvolck toonde oft presenteerden, als die haer macke vette verckens doot schooten. Hij laegh met sijn schip daer binnen te ree op 21 vaedemen steckgrondt, neffens de ree onder de wall off aen P°. Nijas, leggen twee heele cleijne eijlantiens; van het noordelijckste heeft hij vars waeter gehaelt. In sijn journael heeft hij, dat het seer bequaem is, daer waeter te haelen, alsoo het daer slecht waeter ende goet aen te comen is; het vars waeter, dat seer bequaem om te drincken is, haelde hij wt puttiens, sij vonden daer overvloedich veel cocos, maer geen volck. Dese ree heeft hij aengeschreuen te leggen op 1 graed ende 12 minuten.

De eijlantiens in de nieuwe caert uit CENT BOUWENSZ. onder de wal van P°. Nijas geleijt, seijt PIETER REIJNERSZ. heel dicht aen de wal te leggen. Tot hier toe wt P^{r}. REIJNERSZ.

In seecker journael, gehouden op een voijagie, gedaen door de Maijottes langs de cust van India ende soo voordt, staet geschreuen: op de N. breete van 2 graeden 14 minuten, dicht onder de wall, leijt een eijlandt, waer

onder goe reede is, van twaelff tot 7 vaedemen diep. Aen lant vaerende vindt men waeter genoech, ende 't is soo vol geboomte, dat sij het landt niet en costen sien. De inwoonders waeren eerst gevlucht, maer daernaer hebben sij met lieff van haer becomen banannes, wel 700 cocos, 16 hoenders, 12 à 13 verckens, het groote eijlandt was genoemt Maros.

Van de 2 voorsz. eijlanden, die 3 mijlen S. O. van den S. hoeck van 't groot Verckens eijlandt leggen omtrendt O. 5 ofte 6 mijlen, vindt men den N. hoeck van P°. Bauia, op 1 graed 50 minuten volgens SIJMON JANSZ. KUEN.

P°. Bauia is een lanck eijlant, gestreckt langs de cust, soo als de oude caerte dat heeft, omtrent 5 mijlen buijten Sumatra ende met het suijdt eijndt op 2 gr. 20 minuten. Langs de oostsijde heeft het een slecht eijlant, doch niet halff soo langh als het buijtenste. Van dat binnenste om de noord leggen veel cleijne eijlantiens bij het groote langhs, ende aen het noordt van het groote leggen wel 7 ofte 8 eijlantiens; bij het suijdteijnde leggen mede twee of drije eijlantiens. Van het noordt eijnt van het binnentste eijlant schiet een rijff dat vol steenen leijdt O. N. O. een mijll in zee, 't welck men wel moet schouwen, want het daer oneffen op is, 4, 5, 7, 10, 14 ende 18 vaedemen; bij oosten dit rijff anderhalue mijll van het eijlandt; naer Sumatra toe, leijdt een ander riff daer de zee op brant; men mach tusschen beijde reuen door, het is daer diep 20 vaedemen ēn daer over.

Het naeste gat aen Sumatra is op 't engst een halff gotelingh-schoodt wijt ende op de droochst 6 vaedemen, daer valt een stroom door als een ras. Als men uijt de noordt comt, willende binnen P°. Bauia door, soo sal men t' zeewaert een cleen rondt eijlantien sien; als dat begint te comen aen P°. Bauia, soo moet men voor hem sien om de droochte; men isser dan noch omtrent een mijll aff. Als men begint bij laech voorlant te comen, soo sal men de hoeck Siet toe oft Blijen hoeck sien, ēn dan comt men bij de droochte; als men hout op 15 tot 8 vaedemen aen de sijde van Sumatra, mach men aen de droocht niet misdoen, ende als men den hoogen heuvel die op het eijlandt leijdt crijcht buijten den noorthoeck van het eijlandt, sal men de droochte gepasseert ende wt perijckel sijn ende men vindt voorder een schoone cust.

SIJMON JANSZ. etc. geanckert onder P°. Bauia, op 34 vaedem sandtgrondt

heeft daer geuonden 10 ofte 12 man van Sumatra ouer gecomen om clappus olij te sieden, die hem aenseijden daer geen vars waeter te sijn, anders als in een cleen putien daer sij uwt droncken, tusschen de twee eijlanden leijt een eijlantien dat vol clappus staet, oock sonder vars waeter.

Ende binnen de eijlanden aen de seijdt nae 't vaste landt, leggen wel 20 eijlanden, al vol clappes, waer om en bij het soo veel droochte leijt, dat het niet en is bij nacht te zeijlen.

Tusschen het landelijckste eijlantien ende 't vaste landt leggen 4 ofte 5 bancken, 2 van dien 4½ ende de andere 6 oft 7 vaedemen diep. Van omtrent 1½ gootelingh-schoot van 't noordeijndt van 't eijlandt, S. O. en S. O. ten S. doorloopende, tot omtrent drije gootelingh-schoot van 't suijdt eijndt van 't eijlandt, vint men op 't drooghst 5 vaedemen, volgende affdiepende tot 20 vaedemen.

P°. Meselaer hetwelck oock anders P°. Babij geschreuen wordt, vertoont hem van verd uijt de suijt aen twee, door een laege valleij die daer te midden weeghs doorloopdt; daer binnen tusschen het eijlandt ende Sumatra is een schoon vaerwaeter, al langs het eijlandt anckergrondt; aen de noordwest sij in een baij is 't seer moij leggen, daer is vars waeter dicht aen strant in een beeckien 't welck van het hoogh affcomt; men vint daer seer rechte hooge boomen van root hout, seer bequaem tot racs ende masten.

Claes gerritsz van Haerlem, Stierman op 't jacht *Massulipatan*, wt wie dit voorige is aengeteeckent, heeft verstaen uijt eenige Achemmers, die hij onder dit eijlant vondt, hoe dat omtrent het eijlantien W. N. W. van dese ree gelegen, wel 150 steenen leggen, ende met hetselvige jacht hebben sij bevonden suijt ende westwaerdt van het eijlandtien voll droochten. Het scheen aen de noort sijd schoon, daer van heeft sijmon jansz. een naerder beuindinge als volcht.

W. ten N. 1½ mijll van P°. Meselaer leijdt een eijlant halff wech; daer van aff tot aen Meselaer vint men steckgrondt op 35 tot 24 vaedemen, ende S. W. omtrent 2 mijlen van Meselaer leijdt een droochte, tusschen die ende P°. Meselaer vindt men steckgrondt.

Bij suijden P°. Meselaer heeft men langs de wal al steckgrondt. P°. Meselaer is hooch gebroocken landt, sonderlingh het oosteijnde; op 47 minu-

ten noorderbreete leijt onder de cust van Sumatra, ½ mijl daervan, een boomich eijlant van omtrent een halff mijll groodt, met een rijcijff tot een steenworp ofte wat wijder daervan, ende N. W., omtrent een gootelingh-schoot van het eijlant, leijt een steen omtrent man stall bouen waeter.

Tusschen het eijlant ende Sumatra is ree op dertien vaedemen, het incomen van bij noorden heeft 15 vaedemen, men vindt daer hout tot masten ende raes, maer geen vars waeter.

Op de 3 graeden heeft Sumatra hooch steijl landt, op de 4 graeden wederom laegh voorlandt, ende grondt op 40 vaedemen, 3 mijll buijten landt al tot aen de hoeck van Sumatra. Op 3 graeden 20 minuten N. breedte 8 mijllen buijten Sumatra, gaende S. ten W. en conden geen grondt worpen.

In het suijen van P°. Nijas, 20 minuten bij suijden de middellijnie, leijt een eijlant dat seer rijck is van clappesboomen, ende omtrent 5 mijlen daer bij oosten leggen menichte cleijne eijlantiens, van de 8 tot 10 ende 20 minuten, aen ofte bij een groodt eijlant in eenige caerten P°. Matana, in seecker journael Mintaon, genaemt, welcke eijlantiens dicht met clappesboomen ē met volck bewoont sijn, die sijn heijdens, want houden veel tamme varckens; die van het schip *Walcheren* en vonden daer niemant die Maleijsch verstondt, waer door tegen danck van de inwoonders groote menichte van clappesnooten haelden. Dese clappes is de neringe van dit volck, want sij de nooten selffs ende de olij die sij daer van weeten te parssen, in Ticou tegen reijs comen vermangelen. Onder dese eijlantiens mis wijst de naelde van 't compas 3 graeden.

Het groot eijlant Mintaon ofte Mantan heeft veel inwijcken ē reuieren ende weijnich bergen, schipper IJSBRANT CORNELISZ. van Petten, die met het schip *het Wapen van Amsterdam*, om ende aen de oostsijd bijcans een gantsche maent heeft gelegen, heeft daer anders niet geuonden als vars waeter, brandthout ende wilde schaepen, palmeijt, maer geen volck. Hij lach binnen een eijlant dat hij Amsterdam noemde, in een baij die hij noemde 't Lants baij, naer de naem van de Commandeur van de vloodt, ende was beschut voor alle winden, op 15 ende 16 vaedemen schoone santgrondt, neuens een reuiere die de Bloete reuiere wordt genoemd, 20 minuten bij suijden de middellijnie.

In het O. N. O. van het noordeijnt van P°. Matana, leijdt P°. Bata,

een laegh eijlandt in sijn langst O. ten S. ende W. ten N. gestreckt, 6 mijlen lanck, met sijn oosteijnde 4 mijlen van Sumatra.

De suijthoeck van P°. Nijas ende het westeijnde van P°. Bata leggen verscheijden omtrent O. S. O. 12 mijlen, soo PAULUS JANSZ. schrijft tusschen beijde gepeijlt te hebben, daer bij vermaende dat de stroom het schip veel buijten sijn besteuende cours treedt, veeltijts om de suijdt, het canael tusschen P°. Mintaon ē̄n P°. Bato in, namelijck in Augusto ē̄n September. Comende het canael tusschen P°. Nijas ende P°. Bato O. ende O. ten S. inseijlen op ½ ofte ⅓ mijlls bij P°. Bato langs, soo vint men alle langs die noortcant van Bato grondt op 8, 9 en 10 vaedemen, meest santgrondt, soo men geen gesicht en heeft, moet men 't loot wel laeten gaen, want soo men door de stroomen om de noort wiert gevoert, sou men grondt beseijlen van de cust van Sumatra.

Van de suijdt sijd van P°. Bato, omtrent een gootelingh-schoot daervan, leijt een eijlandt dat schoon vars waeter heeft; daer bij suijen leggen veel droochten. Van dese droochten schrijft PAULUS JANSZ.: als men om de noort wil ende vervalt op dit gat, soo sal men 2 eijlanden vooruijt in 't W. sien, waer men tamel. dicht bij langs moet seijlen, laetende die aen bachboordt. Daer tegen ouer schiet van P°. Bato een steen rijff waer men tusschen doorloopt, ende omtrent een gootelingh-schoodt W. N. W. geseijlt wesende, soo ontmoet men een santplaet, die men aen bachboordt laet, mede daer dicht bij langs loopende. De plaet leijt 6 à 8 voeten bouen waeter en daer dicht bij heeft men met 25 vademen geen grondt. Het canael is hier neffens wel drie mijlen wijt, maer wt de mars siende scheen het all voll bancken ende rutsen.

De santplaet die bouen waeter leijt, ½ mijl gepasseerdt wesende, soo crijcht men grondt op 20 tot 10 vaedemen, welcke grondt het canael ouerloopt; hoe naerder Bato, soo drooger de grondt is, groff sant ende craelgrondt; bij teijen loopen daer groote maelstroomen; van de santplaet tot de N. W. hoeck van Bato is de cours N. W., waermede men weder in een wijder canael comt, daer men geen ondiepten ofte clippen verneemt. Dicht aen de N. hoeck van Bato schrijft PAULUS JANSZ. 20 minuten N. breete, daer nochtans de meeste dit P°. Bato recht onder de middellijne hebben, waer op te letten staedt, dat wellicht alle aenschrijuingen van PAULUS

JANSZ. 15 ofte meer minuten te noordelijck sijn. Bij goet gesicht can men van daer P°. Nijas, dat 9 ofte 10 mijlen verd is, sien.

P°. Bato heeft een cleijn ½ mijltien bij suijen het S. eijndt, 2 boomige eijlantiens met holmtiens voor haer, ende rondtom de eijlantiens een groot stuck henen is 't all voll rutsen ende onder waeterige clippen, die men niet en mach looden; met hol waeter siet men die wel branden; daerom ongeraeden die eijlantiens ofte die sijde van Bato bij te comen. Als men het suijteijndt van P°. Bato in 't S. een cleijne mijle van hem heeft ende O. S. O. ende O. ten S. aengaet, 4 ofte 5 mijlen, soo crijcht men aen bachboordt een deel gebroocken eijlanden, ende in dese vaerwech vint men goede gront van 30 tot 20 vaedemen; hoe naerder de gebroocken eijlanden soo drooger; op sommige plaetsen siet het waeter heel bleeck, sich laetende aensien als ofte daer bancken een mijl buijten de eijlanden laegen, ēn vernaemen wijt drooger water, als 18, 19 ēn 20 vaedemen. Van wt de mars mach men, van bij S. dese eijlanden, het laege voorlandt van Sumatra in het O. ēn O. N. O. sien. Wesende een mijl ofte daeromtrent S. W. van de gebroocken eijlanden, soo vint men 17, 18 ēn 19 vaedemen steckgrondt; van daer S. O. ten O. aengaende, all effen 19, 20 ēn 21 ende 22 vaedemen goede steckgrondt. Men moet op 't loodt passen dat sal wel waerschouwen ofte men den wal genaeckt ofte dat mer affwijckt.

Het was haest geseijlt van de geseijde peijlinge tot voor Ticou, A°. 1618, in September.

Van de voorsz. hoeck met de gebroocken eijlanden, wesende een hooge hoeck, in de caerten Batan genoemt, leggen twee droochten, omtrent 3 mijlen suijden daer van aff oock suijen, d'een van d'ander omtrent ½ mijl, tusschen die beijde, dicht bij de barninge, is 15 vaedemen sant, singelachtiche grondt.

Soo men dese wech bij nacht seijlt ende men is bij suijen de gebroocken eijlanden, soo sal men, soo er eenich gesicht is, een hoogen berch in 't N. O. sien, ende als men soo opseijlt sal men all treckende een berch daer bij noorden uijt seijlen, die wat cleijnder is; dese berch in 't gesicht hebbende, mach men wel op de slach van de wall langes loopen, tot dat de grootste N. N. O. leijt, eer men anckerdt, om den dach te verwachten.

Want dese berch moet een weijnich bij noorden het N. ten O. weesen, eer men voor Tikou is, wel verstaende, als men de slach van de wal neemt op 16, 17 eñ 18 vaedemen, omtrent een cleijne mijll W. N. W. ende wel soo westelijck van het buijtenste eijlandt voor Tikou.

Omtrent 3 mijlen bij noorden Ticou's leijt een vlacke uithoeck, waarop leggen 3 roode bergiens, de middelste de grootste; dese heuuelen can men bij nacht, alls er eenich gesicht is, mede wel sien, de oostelijkste van die leijt weijnich bet als een mijll van Ticou.

Neuens dese hoeck ende ½ mijll bij suijden als oock soo veel bij noorden is 't heel steijl, ende omtrent een mijll om den hoeck vindt men een reviertien dat een vleckien heeft, Moedemessan genoemt.

4 Mijlen bij noorden Ticou leijt Puta Pagan, een reviertien bij noorden een uijthoecktien, daer sal men neuens op 10 vaedemen steckgrondt setten.

Een mijll noordelijcker heeft men P°. Asseman Tanjongh, waer neffens men 18 vaedemen steckgrondt vint, ½ mijll; noch noordelijcker Passaman Besaer, 3½ mijll noordelijcker vint men P°. Teloer, het suijdelijckst van de eijlantiens die bij suijdoosten den hoeck van 't lant tegen ouer P°. Bato leggen, onder 't welck men een haelff mijll bij oosten het eijlandt eñ een cartouw-schoodt van 't vaste lant op 13 vaedemen steckgrondt mach setten; hier neuens heeft men aen 't vaste landt een vlecktien, Sira Karbouw genoemt.

Nevens Tikou leggen drije cleijne eijlantiens die rijck sijn van boomen, elck omtrent ⅓ mijl van malcanderen, van alle drije schieten droochten aff, als men Tikous op een groot halff mijll genaeckt, soo begint het op te droogen, 10, 8, 6 vaedemen, bij het buijtenste eijlant 5, 4½ eñ stijff 4 vaedemen, ende dicht bij het binnenste eijlant wordt het weder dieper, schaers 5 vaedemen; men loopdt bij het binnenste eijlant op een ofte 1½ cabellangte in, ende settent daer op 4 vaedem ruijm aff, naer het waeter hooch is; het is daer taemelijck wijt, maer naer de wal een musquedt-schoodt daer van droocht het all, treckende tot 3 vaedem; hoe men naeder 't eijlantien leijt, hoe slechter water, als maer het landt ancker eñ touw goet is voor de landelijcke windt te houwen, om niet op het eijlandt te drijven.

Het eijlant schijnt rondom wel een sandtstrandt te hebben, maer on-

der waeter is 't all crael. De reuen die rondom het eijlant leggen, comen meest met laegh waeter bouen, ende sijn schor ende stijll, daerom men die wal naer mach comen; het water valt met spring meest 6 off 7 voeten op ende neer, het wassend waeter comdt wt de noordt ende de ebbe loopdt weer noordt uijt, maer als het mousson stijff doorwaijt soo volcht het waeter den windt, ende valt wel een weijnich op ende een wijll neer, maer hout niet juijst tij om te rekenen: veeltijts isser met springh stroom, suijen ofte noorden. In de mouson stercke trauaden, meest uijt der zee, regen, wint en donder, hooch en stracK waeter, in September ende October.

De ree leijt op 15 minuten besuijen.

BARENT PIETERSZ. houdt het recht op 30 minuten.

Op het eijlantien is waetter uijt putten te becomen, maer weijnich, niet van 't beste, ende en mach niet dueren.

Van de suijt incomende, vint men een sant drumpel van 3½ ende met 't hoochste waeter 4 vaedemen; hoe men het noordelijckste eijlant daer de drie is, naerder houdt, soo beter.

Tusschen het middelste eijlant ende het vaste landt leijt een droochte. Met groote schepen leijt men ten ancker aen de suijt seijd van deese droochte op 7 vaedemen cleijgrondt. Het is alleijckelijck eens ofte men uijt de noort ofte suidt comt, om binnen dit landelijckste eijlandt te ree te comen, maer wie tusschen het een en het ander van de suijder eijlantiens souw willen doorloopen, die souw aen de grondt seijllen. Van Ticou om de noordt al tot bij de heuuels op laegh landt, loopt een recijff bij de wall langes, ⅛ van een mijll te zee.

O. S. O. wel soo oostelijck van het buijtenste eijlandt dat voor Ticou leijt, omtrent een cleijne mijll dicht aen de wall, leijt een blinde clip, niet diep onder waeter, waerop men te letten heeft bij suijen in off uijtseijlende; buijten de eijlanden mogen de scheepen anckeren op 6 vaedemen, S. W. Op omtrent 3 mijlen van de eijlantiens van Ticou leijt een clip, waerop het niet dieper en is als 5 vaedemen, ende omtrent de clip en cost REIJER CORNELISZ., Stierman van de *Swarte Leuw*, geen grondt meer worpen.

Het suijder gat van Ticou uijt seijlende en can men geen quaet seijlen, men mach wel dichte bij 't binnenste eijlant langes houden, als gelijck in het inseijlen geseijdt is, want hoe naerder men bij 't eijlant hout, soo dieper

waeter men heeft, alsoo 't reijff aen 't eijlant coraelsteen en̄ stijll is. Een gootelingh-schoot buijten het eijlant, diepdt het van 6 tot 7, 8, 9, 10 ende voort tot 15, 20, 22 ende 29 vaedemen sandige gront, 't welck de diepte van het vaer waetter is, als voorseijt is.

Van Ticou nae Priaman is de cours meest S. O. ten S., vijff mijllen. Sr. COMAMS, die het dickwijls heeft gereeden van den een tot den anderen plaetse, hout het wel op 6 mijlen ende bij lande 7 mijlen. De vaerwech heeft 22 ende 24 vaedemen, en̄ in de vaerwech omtrent 2 mijlen van Ticouw, ende omtrent een mijll van de vaste cust, leijt een cleijne blinde, die men wel can sien branden als het waeter een weijnich dijnt. De mercken van dese clip sijn, de middelste van de heuuels op 't laege landt N. W. van Ticou, binnen het landelijckste van de dreij eijlantiens voor Ticou, waer mett men een weijnich binnen de clip nae de lantsijd' doorloopdt.

In dese vaerwech moet men well toesien staech een man op de stengh ende de boot vooruijt houden; het loodt can daer weijnich waerschouwen, want men soude connen 20 vaedemen looden, ende met het schip soude men daettelijck stooten, daerom is 't daer quaet bij nacht te seijlen.

Gaende van hier S. O. ten S. ½ mijll, ontmoet men weder een blinde, die wel soo diep als de voorgaende leijt; de mercken daervan sijn, de buijtenste ofte zeelijckste van de voorsz. heuuels op 't laege lant, een weijnich binnen het innerste eijlant voor Tikou. Dit sijn goe langes mercken voor bij dese clippen; men can daer geen dwarsmercken nemen, door dat het binnenlandt van Sumatra in dijs leijt, ende men heeft een man aen de stengh te houden, om naer bleeck waeter ofte rauelingh te sien; men sal de zee op de blinde wel sien branden, als 't maer iet wat dijnt.

Een halff mijll S. W. van de noordelijckste van dese twee op een reij leggende droochten, leijt een ander droocht off steen, met het suijer eijlant van Ticou S. en N., schaers een mijl.

Tusschen beijde dese droochten, te weeten tusschen de zeelijckste ende landelijckste, heeft men steckgrondt 24 vaedemen. Binnen de twee landwaerste droochten, de droochten naest, heeft men oock 24 vaedemen, bij de wall 12 vaedemen, het wordt voor best gehouden binnen deese droochte door te loopen.

PIETER JANSZ. schrijft voort van de twee clippen, waer van de langs

mercken sijn geschreuen, voordt seijlende tot dat het cleijnne eijlandtien met de witte strant, 't welck dicht aen Sumatra bij noorden P°. Prijaman leijt, O. N. O. omtrent anderhalff mijll was, daer quamen op een steen rijff van 12, 13, 14 ende 16 voett waeter. Men en can geen van deese drie clippen looden, want het schip sall connen vóór vast staen, hebbende achter 20 en̄ 21 vaedemen diep, ende in de vaerwech heeft men 22 ende 24 vaedemen, nae men nae of verde van de wall is, als voorbij het uijtseijlen van Ticou is geseijt; hoewel het waeter meest slecht was, sach men de zee op deesen steen breecken, ende van de stengh sach men t' zeewaert raueling ende bleeck waeter.

Tusschen Ticou ende Prijaman. Ticou naest leijt een plaets Batopingan genoemt, daer men set op 18 vaedemen oft een weijnich bet naer den wal, op 10½ vaedem, de droochte W. N. W.; men heeft van daer naer Ticou ende Prijaman tusschen de wal ende de droochte, 10, 9, 8, 7 ende 6 vaedemen steckgrondt, ende schaers 3 mijlen van Ticou ende omtrent 2 mijllen bij noorden Prijaman heeft men een riuier, Tanamera genoemt.

Voor Prijaman leggen drie eijlantiens, meest een streecx met de cust, wel een groot ½ mijll daer buijten; tusschen het middelste ende het noordelijckste moogen de schepen ree maecken op 7 vaedemen diepte, maer de rechte ree is binnen het noordelijckste eijlant, tusschen dat ende de twee droochten, het eijlant naest op 4 vaedemen steckgrondt; van beijde sijde, soo wel van 't noord als van 't suijd, bij dit eijland moogen de schepen incomen, maer niet van bij suijden de twee suijdelijckste eijlantiens, alsoo het binnen die naer landt vol droochten is, ende dat canael niet dan met cleijnne jachten ofte cleijne joncken en wordt beuaeren. Bij noorden deese drije eijlantiens leijt een vierde, met het suijdelijkste N. W. ten N. ende S. O. ten S., 1½ mijll van malcander, ende nae die rekeningh laet men 2 aen de noord ende twee aen de suijt sijd leggen; 't isser tusschen beijde wijt ¼ mijll, diep 6 vademen; men leijt ten ancker op 4 vaedemen, de logie N. N. O. ⅜ mijl; W. S. W. een ½ mijll van 't gadt is 27, 26, 17 à 10 vaedemen steckgrondt, het droocht bij vaedemen en ½ vaedemen op.

Als 't noordelijckste eijlant N. O. ende het suijdelijckste eijlant S. O. ten O. is, soo is men neuens een der waeteringe steen, daer men de see op siet breecken. Deese steen streckt S. ende N., langh anderhalff mus-

quett-schoot. Om het noorder gadt van Prijaman, tusschen het derde ende vierde eijlant uijt te loopen, mach men N. W. ten W. sonder perijckel aengaen.

Prijaman leijt tusschen twee hooge bergen. Van Prijaman, dat op 30 minuten leijdt, tot Padangh, op 50 minuten, streckt S. O. ten S. en̄ N. W. ten N., diep 35 à 40 vaedemen.

Een mijll bij suijen Prijaman leijt Sanor met een riuier, 1½ mijl suijelijcker Oelacan, daer men qualijck met een boodt in can. Men set daer voor op 7 vaedemen. 2 Mijlen suijdelijcker vindt men Cota Tenga; bij suijden de mont van 't riuiertien van Cota Tenga leijt een eijlant P°. Sauw ofte Ancker eijlant genoempdt, ⅝ mijl van landt; men heeft daer binnen steckgrondt op elf vaedemen, de wall naest heeft men 15 vaedemen ende buijten 18, 20 vaedemen steckgrondt; 5/4 mijlls, ofte, soo andere hebben, een mijl van Cota Tenga vint men Oediong carangh ofte Droogen hoeck, soo genoemt van een rijff daer van aff geleegen, met een kill bij de wall van 5 vaedemen diepte, daer men met het schip mach doorloopen.

Bij noorden de hoeck compdt een riuiertien t' zee; men set daerop 10½ vaedemen steckgrondt. De riuiere met de twee cleijne heuvelen met boomen, O. ten S. een groote gootelingh-schoodt, ende de drooghte S. S. O., ½ mijll suijdelijcker, heeft men 't dorp Padangh aen een loopende riuiere, daer men varsch waeter schepdt. De suijdthoeck heeft een ronde heuvel. Ouer bij suiden de riviere, een cartouw-schoodt van 't lant, legt P°. Pissan ofte Bannannes eijlant, een vierkant eijlantien, waer men voorsien mach van hout tot balcken ende ander timmerhout. Tusschen dit eijlant en 't vaste lant leijt een rondt eijlantien met een recijff tegen 't lant aen. 't Seewaert van Padangh leggen 6 eijlantiens met eenige droochtens, daer men wel voor wt mach sien, maer tusschen de eijlantiens ende vaste wal is 't schoon. De drije suijdelijckste leggen met malcanderen ende met het eijlant van Cota Tenga S. W. ende N. O.; het 4de leijt van 't eijlandt van Cota Tenga W. ten S., het 5de eijlandt met boomen, leijt van 't eijlandt Cota Tenga W., en̄ het seste W. wel soo noordelijck, het vierde en̄ vijfde S. W. en̄ N. O. van malcanderen. S. S. W. twee mijlen van de oostcust van 't eijlant van Padangh leijt een droochte. Van Padangh tot Tellekabon ofte Bongesbaij, op een en̄ ¼ graed is omtrent 5/4 mijll; daer is goe verversinge.

Dese baij is voor omtrent een gootelingh-schoodt wijt bevonden ende heeft goet waeter; leggende een musquet-schoodt O. ten N. van de noordhoeck, ende W. N. W. van 't cleijn eijlant met de witte sant-strant, een musketschoot, soo leijt men op 12 vaedem steckgront, daer men mach wel verder incomen. Van Bongus tot den hoeck is schaers 3 mijllen. De voorn. gebroocken hoeck wordt anders P°. Banjac genoemt, weesende meest hooge clippige eijlanden voll geboomte. Aen de eijlanden aen de gebroocken hoeck leggende, sal men vinden een graet 21 minuten S. breete. Bij S. O. en den gebroocken hoeck vint men de eijlanden P°. Orangh, het Man eijlant, dat hooch en rondt is, maer niet wel soo hooch als de eijlanden die t' zeewaert leggen, schietende met een effen streeck landts om de N. W.; ¼ mijll daervan, in 't S. O. leijt een heel cleijn eijlantien, ende in 't midden tusschen beijden een steen; ½ mijl N. W. van P°. Orang leijt P°. Babij, met een ½ mijll westwaerdt een seer cleijn eijlantien.

1½ Mijll in 't O. S. O. van P°. Babij, het eijlant Sinca, aen de noordhoeck van de riuier van Sileda, ende halff weechs twee cleijne eijlantiens. S. W. ten W. omtrent 1½ tot 2 mijllen van P°. Babij, leijt een droocht met het hooghst waeter onder, daer de zee, als die uijt de W. S. W. aenschiet off dattet hart waijt, opbreeckt.

Het geseijde P°. Orangh is de kennis van Sileda. Van de N. W. sij loopt een rijff aff, onder de wal is crael grondt, maer de ree onder de W. sijd heeft steckgrondt, 19, 20 vaedemen, ende binnen 11, 12, 13 vaedemen.

In de baij van Sileda leijt men op 10 vaedemen, den noordhoeck van Sumatra, N., ē N. ten W. een ront heuveltien; 't welck den suijdhoeck is S. S. W. wel soo westelijck.

Het noorderst eijlant W. ten S., omtrent twee mijlen.

Het middelste W. S. W. wel soo westelijck.

Het suiderst S. W. wel soo westelijck.

P°. Babij W. N. W. wel soo noordelijck, twee mijllen.

Een cleijn uijtlantien dicht bij de noordhoeck, omtrent 1/6 mijll van den hoeck leggende, dat de suijdthoeck van het vaste landt S. W. ten S., het hooghe eijlant W. S. W., ende den hoeck van het eijlant W. ten N. is, soo heeft men 7 vaedemen steckgrondt. Hier in Sileda moet men in de riuier (de verversing?) dier met gelt betalen, voor 2 buffels 25 stucken van achten.

Dese baij is bij suijen P°. Sinca, die is in 't incoomen een cleijne gootelingh-schoot wijt; binnen anckert men op 8 vaedemen steckgront, verschut met maer drie streecken seewindt, van het W. N. W. tot het W. ten S.; daer is seer schoon affloopent waeter in een riuiertien Pinangh genoemt. Omtrent twee mijllen bij suijden Sileda heeft men de baij van Bato Capas, met een dorp soo genoemdt, waer men ongelijck meer ende beeter coop lijfftocht vint als in Sileda, aen de noorthoeck leijt een cliptien, buijten de suijthoeck een blinde steen, ende binnen bij de noort wall een recijffien daer de jachtiens binnen leggen.

Wat suijdelijcker heeft men Palangaij, een rivier, ende omtrent 2 mijllen suijdelijker Indapoera, van Sileda 8 mijlen onder off ouer op 2 graeden 3 minuten. Het is een riuier met een drumpel, daer men pas met de boot ouer kan, daer de zee geweldich op brandt; men can die wel drie mijlen opvaeren, maer het affvaeren is voor de schuijten perijckeleus.

De cust streckt hier tusschen Sileda ende Indapoera meest N. W. ende N. W. ten N., naer 't schrijven van WILLEM JANSSEN COSTER; N. N. W. is meest heuuelich voorlandt, heeft eel driedubbel lant; de diepte van de vaerwech is 26 tot 28 vaedemen santgrondt. Men moet daer all op een mijll bij den wall houden, om de droochten te meijen die t' zeewaert leggen daer 't stijll bij is.

Op 2 graeden S. breedte N. W. ten N. ende N. W. 4 mijlen van den hoeck van Indapura leijt een rondachtich eijlantien, bouen vlack, dicht met boomen bewassen, P°. Ringa ofte gemenelijck het eijlandt van Indapura genoempdt, op 2 graeden, als men de ree voor Indapura gesett, leijt op 7 vaedemen steckgrondt. De brandende berch N. O. ten O., de reuier O. ten S. en O. S. O., de suijthoeck S. ten W ende S. S. W., soo heeft men een cleijn rondt bergien dicht op strant, N. N. O. wel soo noordelijck, de noorthoeck van het laech voorlandt N. ten W. ende N. N. W., een eijlant dat bij de hooghe hoeck leijt N. N. W., ende het eijlant dat t' zee leijt W. ten N. en W. N. W. De twee ronde bergen N. N. O. wel soo noordelijck een cleijne mijl, het eijlandt W. N. W. drie mijlen, soo heeft men de reuier O. ten S. een gootelingh schoot; de pools hoochte van dese ree is 2 graden 10 minuten. Dese plaats staet onder een Radia Itam, maar sijn autoriteijt ouer 't volck en is niet groot, selffs aen

onse coopluijden claegende dat hij noch recht, noch justitie in sijn landen cost onderhouden, wesende het volck ongebonden, vals ende diefachtig.

W. N. W. vijff quartier mijls van 't voor beschreven P°. Ringin leijt een droochte euen bouen waeter, waer het seer vreesselijck op brandt, tusschen beijde doorloopende, vint men 40 vaedemen santgrondt; ende N. een mijl van het eijlantien, het cleijn spits berghien aan de waetercant op Sumatra, O. ten N. een mijll van lant, heeft men 25 vaedemen steckgrondt; van P°. Ringin, 4 mijlen N. N. W., een weijnich westelijcker, leijt een eijlantien, 't voorgaende seer gelijck; wesende het eerst, te weeten P°. Ringin, S. S. O. een mijll, ende het tweede N. N. W. 3 mijllen, soo leijt de geseijde droochte in het W. S. W., een mijll van het tweede eijlantien S. anderhalff mijll leijt noch een droochte, ende het vermoeden is datter t' zeewaert noch meer leggen; noch van het tweede eijlantien S. O. wel soo oostelijck 1½ mijl ende N. ten W. bij gissinghe 2½ mijl van P°. Ringin, leijt een droochte bouen waeter, ¼ mijll te landtwaert van de droochte, heeft men 26 vaedemen schoon santgrondt.

Van dit 2de eijlantien N. O. omtrent een mijll leijt een cleijn eijlantien, seer dicht met boomen bewassen, rontom met witt sant strandt ē̄n een rijff. Daer binnen te landtwaert heeft men 25 vaedemen; van het 2de eijlantien N. W. ten N. 3 mijlen, leijt noch een eijlantien, gelijck als de voorgaende. Van dit vierde eijlantien tot het voorsz. P°. Orangh off Mannen eijlant, is N. O. wel soo noordelijck omtrent 1½ mijll; van dit vierde eijlantien N. W. 4 mijlen leijt een vijffde eijlantien, wel soo groodt als eenich van de anderen van den gebroocken hoeck, S. S. W. omtrent twee mijlen.

Op de hoochte van 3 graeden S. Br. vindt men de reuier van Lamajuta off van Ronta Pauw, waer van de beste kennisse is eenige roo duijnen op 't voorlandt, waarbij noorden men een baleij ofte huisien aen de S. O. seijde van de reuier siet, ende aen de N. sijd ē̄n N. W. heen staet een deel boomen, gelijck Serrebomen; voordt N. W. op is 't witte strant. Een mijl S. W. ten W. van de N. W. hoeck van de reuier is 't diep, 7 vaedemen santgrondt. De plaets wordt geregeerdt door een Iman. Het volck geneert haer met peeper, die sij met haer eijgen joncken vervoeren naer Ticou, Prijaman ende oock wel naer Bantam. Omtrent 6 mijlen besuijen Lamajuta heeft men de reviere Ripoc, gemenelijck Mora Ipoca genoemt.

Op de 4 graden 8 minuten S. Br. vint men P°. Silleba, een eijlant van ½ mijll lanck, met sijn suijt eijnt op 't naeste een gootelingh-schoot van 't landt, maeckende aen de O. sijde een ree off hauenge onder 't eijlant op 7, 8, 9 en 10 vaedemen steckgrondt; van de noordthoeck schiet een riffien, een musquet-schoot lanck, het welck schuwende men van noord incomende, sal vinden diepte van 12 tot 9 vaedemen. De baij streckt O. S. O. in als men van 't riff aenloeft. Het suijder gadt tusschen het eijlant ende het landt heeft 3½, 5, 6, 7, 3 ende 2 vaedemen waeter, maar het is nauw, ende de zee brant er te seer om met scheepen ofte jachten in te comen, oock met geen boodt. S. W. omtrent een mijll van de noorthoeck van het eijlant leijt een droochte wel ¼ mijll langh, op sommige steden maer 2⅓ vaedemen diep, waer 't met hardt weer seer op brandt. Om well te doen sall men comende uijt der zee, 't eijlandt op 12, 14 à 15 vaedemen tot een groote musket schoot aenloopende, soo en heeft men geen perijckel van de droochte. N. W. ten W. 2 mijlen van de ree binnen P°. Sillebar leggen 2 eijlantiens P°. Coetsie en P°. Ticus, anders de eijlanden van Boncolo genoemt, streckende N. W. en S. O. beij rondom in 't recijff, 't welck van de W. S. W. sij bijnae een mijll t' zee schiet, wesende soo steijl dat men d' een warp 19 ende d' ander 7 vaedemen sal hebben. Leggende binnen het eijlant van Sillebar op 9 vaedemen, noorden de suijthoeck van 't eijlant Cuen open, van de oosthoeck van het vaste landt, S. ten W. en S. S. W.; 't eijlant S. W. een muskett schoodt, de Hauicx bergh van Boncolo N. N. O. ende de eijlanden van Boncolo N. W. ten W. 2 mijllen, leijt een rijff daer 't geweldich op brandt, S. S. W. 1⅓ mijll van de hoeck van Bencolo, dit een harde craelgrondt mett ettelijcke steenen daer onder, is N. W. ten N.; de grondt op deese ree is soo sacht dat de anckers behouven geschoeijt te worden, men is daer verschudtt voor S. O. ende S., tot S. S. W. ende W. N. W. is 't open voor zee, daer is 't goedt waeter haelen. Van de eijlantiens van Boncolo N. O. 2 mijlen, heeft men de hoeck van Boncolo, maeckende bij noorden een baij met scharpe grondt. De ree van Boncolo is op 7 vaedemen steckgrondt, de revier O. ten S., de oosthoeck van 't vaste landt S. O. ten S., een van de eijlanden die t' zeewaert leggen, S. W. ten S. ende het ander S. W. wel soo suijelijck, de N. W. hoeck N. ten W. De oosthoeck van de mont van de reuier schiet met een rijff omtrent ¼ mijll W. aff.

Van Silebar nae Boncolo, off van daer nae Sillebar mach men wel binnen de harde craelgrondt voor beschreuen door, ende aen de buijten seijd op 3 vaedemen, maer best op 8, 9 vaedemen bij heenen.

W. N. W. $^5/_4$ mijll van de hoeck van Boncolo leijt een heel cleijn rijffien, daer men oock wel binnen deur mach, sorge draegende dat men de hoeck niet te naer en comt, die ouer een gootelingh schoodt met sant aff schiedt. Tusschen dat geseijd noordelijckst riffien ende den oosthoeck omtrent ¼ mijll van het riff van den hoeck, leijt een cleijne ronde steen oft harde corael, omtrent 7 ofte 8 voet ende met het hoochste waeter 9 voedt onder waeter; men mach om beijde seijden van den steen om, daer is diepte genoech, leggende op de voorschreven peijlinge voor de reuier, soo leijt deese steenclip S. S. O., hoe men naerder den noorthoeck leijt, soo beter grondt heeft men, modderich ende schulpich.

Van Bencolo naar Sillebar ½ mijl van 't eijlandt heeft men 18 vaedemen steckgrondt, het eijlant Sillebar N. O. ten O. een mijll 18 vaedemen steckgrondt, de hoeck van Sillebar N. ten W. 1 mijll 17 vaedemen harde santgrondt, deese plaetsen van Boncolo ende Sillebar sijn de kennelijkste op de gansche cust, door de genoemde Hauicxbergh, die hem scharper ofte stomper vertoont, nae dat men die compdt te sien, leggende omtrent 3 mijlen in 't lant, sonder hooch landt voor hem, tusschen Sillebar ende Boncolo, Sillebar naest, als men van de noordt compdt thoont hij hem dusdanich.

Maer wesende daerneuens drie mijlen t' zee, als 't hooge landt daerbij noorden O. ten S. is, soo sal 't hem opdoen als hier onder; van Boncolo tot Lamajuta streckt den wall tusschen N. W. ende N. W. ten W. eerst well W. N. W. Van Lamajuta N. W. ten N. 7 mijlen bij suijden Sillebar vint men anckergrondt op 12 vaedemen sant, oock can men langes meest de geheele cust setten op 15 ende 20 vaedemen, soo naer als men selffs will.

Op de suijer breete van 5 graden, vindt men een hoogen bergh Pissangan genoemt, daer een cleen lantien tegen over leijt stijff ½ mijll van Sumatra, met 14, 15. 17 ende 18 vaedemen op de ribb, die van 't eijlant tot het vaste landt ouer loopt, de vaste diepte heeft het eijlant naest, het duert omtrent ¼ mijll dat men gront heeft, voort is men dadelijck gront aff.

Op 5 graeden 20 minuten vint men een schoone baij, diep 20, 18, 16 ende 15 vaedemen schoone santgront, dicht aen de wall, bequaem om

te verthuijen, van de suijthoeck schiet een riffien aen zee, de hoecken leggen van den anderen S. O. en̄ N. W. daer is een dorp Bonggongh genoemt, 2 mijllen suijtoostwaert heeft men een ander schoone baij, met twee vaedemen schoone santgront, de hoek S. O. ende N. W. van den anderen. 2 Mijlen suijdelijker op 5 graden 30 minuten is een ander schoone baij om in te leggen.

De binnenste westhoek van P°. Panjangh voor Bantam S. O.

Toppershoet W. S. W. vint men suijvere santgrondt met schulpen gemenght, 52 vaedemen diep.

Op de cust van Jaua, de noordhoeck S. W. ten W. een gootelingh schoodt van de wall, lagen met het achtergat op 14 vaedemen, een weijnich bet van de wal laegen op 22 vaedemen singelsgront, twee mijlen laeger hadden Cracatau W., Coxbroodt N. O. ten N., een steen aen de wall van Jaua N. O. ten O. hadden 15 vaedemen grondt, een musket schoodt naeder de wall, waeren op 4 vaedemen steckgront neffens een dorpt.

Neffens Anjer omtrent een mijll van lant 32 vaedemen singelgrondt, ½ mijll beneden Anjer een gootelingh schoodt van de wall, 22 vaedemen ende swart sant, hebbende Coxbroodt N. O.; den hoeck van Java N. O. ten N., de oosthoeck van Dwaers N. ten W. ende N. N. west. Van de Vlacken hoeck tot het suijteijndt van het eijlant Engano ofte Bedriegelijck eijlant W. ten N. ende W. N. W. 30 mijll, leijt op 5 graden 24 minuten als Engano N. N. W. leijt, diep 45 vaedemen, 't leijt O. ten S. en̄ W. ten N. gestreckt 4 mijlen, van 't middellant van Engano tot Sumatra N. O. 16 mijlen.

Van Sillebar tot 't eijlandt Fortuijn streckt S. O. 35 mijlen. Dit eijlant is omtrent 3 cabels lenckte lanck, niet seer hooch, slecht met boomen, van de N. W. punt siet men een droochte barnen, 2 ofte 3 cabels lengte t' zee, gelijk men oock siet van de S. O. punt, maer niet soo verd t' see, daer en is op dit eijlandt niet te vinden anders als brandthout en vogelen. Het is rontom vol rutsen onmogelijck op te comen anders als alleen aen de noordoost sijd, waer drije killetiens tusschen de clippen inloopen omtrent soo wijdt als een boodt lanck. Van het eijlant tot den Vlacken hoeck is 2 mijllen O. S. O. ende op 't naest tusschen het eijlant ende Sumatra omtrent ¾ mijll.

Tusschen beijde omtrent een gootelingh schoodt van 't eijlandt is 11 vaem̄

moije santgrondt, het is daer vrij slecht waeter door de drooghten. Bij noorden het eijlant is 't een groot stuckweeghes van de wall van Sumatra, vlack maer steenigh, 7½ vaem affdiepende tot 30 vaem. S. W. ten S. ende S. S. W. van 't eijlant, de vlacke hoeck O. ten S., is 20 vaem goe anckergrondt, S. S. W. ½ mijll van 't eijlandt, de Vlacke hoeck O. ten S. 2 mijll 16 vaem, S. en S. ten W. 1½ mijll van 't eijlant 40 vaedemen grauwe en de witte steengrondt, de Vlacke hoek leijt op $5^9/_{10}$ graedt suijder breedte, heeft 4 graeden ofte soo anderen hebben gepeijlt $3^6/_{10}$ noordwesteringh. De Vlacke hoeck streckt O. twee mijllen. Men mach die straedtwaerdt in wel looden, doch het is oneffens, 1½ mijl S. S. O. van de hoeck 22 tot 18, 17, 19 ende 29 vaedemen steenich, gelijck als groue semel, S. O. ¼ mijl van de hoeck leijdt een onderwaeterige steen die somtijds brandt, waer het schip *Mauritius*, A°. 1614, op heeft gestooten, ende nae 't Keijsers eijlant toe crijcht men 24 vaem goe grondt, S. S. W. 3 mijlen van Keijsers eijlant 35, 37 ende 36 vaedemen.

Van de punt van de Vlacke hoeck tot Keijsers eijlant is 2 mijlen O. N. O. Keijsers eijlant leijt voor een heel groodte bocht diept' landwaerdt ingaende, daer men qualijck iewerts anckergrondt can vinden. 't Jacht *de Haeringh*, A°. 1624, den 10 Augusto, comende van de westcust, heeft daer aen de noordelijcke hoeck van 't eijlant een worp 20 vaedemen gehadt, seijlende den gantschen nacht, vonden daer naer eens 100 ende eens 87 vademen, noijt daernaer gront meer. Den 11ᵉ des avonts creegen gront weer, en goet anckergrondt aen de westhoeck van 't eijlant, den eenen hoeck van 't eijlant ende de hoeck van Sumatra S. S. W., de ander hoeck van 't eijlant N. O. ten O.; daer was het 15 vaedemen diep santgrondt, de baij omtrent ⅓ mijlls groodt, niet beschut, uijt geseijt van S. W. ende W. S. W., die de ree sorgelijck maeckt, om een deel rutsen die bij de N. O. hoeck omtrent een mijll, segh musket schoodt, van 't land leggen. De 16ᵉ in 't uijtseijllen peijlden den hoeck van Sumatra W. ten S. ende de hoeck van 't Keijsers eijlant, N. O. ten N. omtrent een mijll. Den 17ᵉ comen weder onder 't Keijsers eijlant, settent op 22 vaedemen, den N. O. hoeck O. S. O., de ander hoeck S. ten O., de hoeck van Sumatra S. ten W. en̄ S. S. W. Van Keijsers eijlant tot het naeste eijlant, aen de O. sij van de bocht is omtrent 4 mijlen, van Keijsers eijlant tot Pulo

Goundi, waer de Engelschen A°. 1624 haer sterck gemaeckt hadden is O. 5 mijllen.

P°. Goundi is een eijlandt stijff ½ mijll van 't landt Dampin aen Sumatra, wel een mijll lanck, met verscheiden cleijner eijlanden bij hem; die aen 't oost van P°. Goundi, is een eijland met een goe wijde hauen, niet verschutt. Voor de baij, ½ mijll van de schepen, is 16 vaedemen steckgront, gelijck meede in de baij. Men comt de hauen van de noord in, om de suijt leijt het voll rutsen ende blinden, soo dat men daer niet door en can. Van tusschen P°. Bessij ende Sebece nae P°. Goundi is 4 mijlen, de cours W. N. W. ouer diepte van 23, 24 vaem̄ steckgrondt. Van de oostpunt van de Vlacke hoeck, tot de 3 Broeders bij de waeterplaets aen Sumatra is 11 mijlen O. ten N. De 3 Broeders strecken S. O. ende N. W. langs raecks ende leggen ⅔ van 't vaste landt en̄ ⅓ van P°. Bessij. P°. Bessij anders P°. Ottowande ende oock Blionge genoemt, leijt met sijn noordeijnt omtrent een mijl van 't vaste landt. Van de noordhoeck van P°. Bessij tot de suijthoeck van Sebece is omtrent 2 mijlen, van de suijthoeck van Sebece tot de noorthoeck van Cracatau, 1½ mijl S. S. W. ende N. N. O. Cracatau is van noord naer suijdt een mijll langh, Sebece ½ mijll, ende P°. Bessij, ruijm een halff mijll. Al deese drie eijlanden hebben waeter, maer Cracatau het beste en affloopend, evenwel niet soo goedt als 't wel van noode waer; wert gebruijckt tot cox waeter, het staet heel voll schoone boomen tot masten, raes ende stengen, daer sijn oock verckens op, oock is 't seggen datter tijgers op sijn, daer wordt balast ingenomen, maer is qualijck te becomen.

Op 't eijlant Lagundi hadden de Engelschen A°. 1624 in December, een sterckte opgeworpen, lanck omtrent 13 a 14 vaedemen, breet 10 vaedemen, hebbende aen de lant sijde 2 punten, in de een stont één, ende in de ander 2 stucken; aen de strant sijde hadde geen punten. Hadde een gracht om van omtrent 7 offte 8 voeten breedt ende 5 a 6 voeten diep; de aerde was binnenwaerdt opgeworpen tot een borstweeringh, binnen stont een rieden huijs, daer inne de ouerheijt woonde, aen de strant sijde stonden 6 groue stucken, goelijck 2 vaedemen van den anderen. Omtrent dit fort lach een hoochte, 't welck ouer 't fort beneeden domineerde, daer de Engelsen voor hadden meede een sterckte te leggen. Sij waeren omtrent 100

soldaeten sterck, behaluen haere swarten ende anderen van de commercie. In de corps de garde binnen 't fordt loogeerden omtrent 30 soldaeten, de rest met de swarten onthielden haer buijten 't fordt in riede huijsen, 't waeter dat sij droncken is wel 3 uren haelens van daer achter Temar, een cleen affloopendt waetertien off canael, daer men omtrent 10 leggers in 't etmael van gevult connen worden. Lagundi is een eijlant, 't welck in een daech met een boodt can omgeroeijt worden, heeft geen versche riuieren, is berghachtich, heeft oock eenige fruijtboomen insonderheijt mangesen ende is vol herten.

Van Sebece tot Sumatra is O. N. O. 1½ mijll, O. N. O. een gootelingh schoodt van Sebece ende S. ½ mijll van de 3 Broeders, 32 vaedemen steckgrondt, N. W. een groote ½ mijll van P°. Bessij 20 vaedemen steckgrondt, N. O. omtrent een mijll van Sumatra 20 vaedemen steckgrondt. Alle drie sijn 't hooge eijlanden, maer Cracatau is hoogh ende toont hem als met de straet incomt als een soutbergh. De ree is onder P°. Bessij ende Sebece, sijn in 't ouerstaende caerte aengeweesen, in 't midden van de ree onder Cracatau, die aen de oostcandt is, leijt een rijff omtrent een gootelingh schoodt van 't eijlant, ende 't isser diep 23½ vaem̄ craelgrondt. Tusschen Cracatau ende Sebece, ½ mijll S. ten W. van de westhoeck van Sebece is 20 vaem groue santgrondt, wat naerder bij Sebece heeft het schip *Rotterdam* gestooten op een steen, daer 't dicht bij 10 ende 14 vaedemen diep was. Recht west 1½ mijll van Sebece leggen de swartte Monicken, twee steijlle clippen, S. ende N. van malcanderen; van de Vlacken hoeck O. S. O. bij suijen Cracatau, langs de waeterplaets, heet Saban Hamora; men siet daer de hoogen bergh N. O., de drije Broeders ½ mijll W. N. W. ende N. W. ten W., P°. Bessij W., Sebece S. W., Cracatau S. S. W. ende een laege hoeck daer 5 ofte 6 boomen op staen N. W., de suijtoosthoeck van 't lant S. O. ten O. is tusschen de Broers ende P°. Bessij. P°. Bessij naest is 26, 28 vaedemen waesige grondt. Onder de noordwest cant van P°. Bessij op 26 vaedemen was grondt, de hooghe bergh bouen de waeterplaets O. N. O., de 3 Broers N. O. ten O. een cartouwschoot, soo siet men de drie Broers verscheijden, die haer voor de waeterplaets leggen, gelijck een eijlandt toonen, soo siet men in 't S. W. een clip daer een riff van afloopt tot aen P°. Bessij.

Een clip S. W. ten W. een cleijne mijll, welcke twee clippen S. W. en N. O. een cartouwschoodt van malcanderen leggen. Nae het W. ten N. laeten haer noch twee off drije eijlanden sien, van de drije Broers ofte waeterplaets tot de blinde, tusschen de Verckens hoeck ende Dwars eijlant O. ten S. vijff mijlen, deese steen leijt het eijlant naest N. N. W. van sijn N. westhoeck. Van de steen O. 2 mijlen leijt een hooge ronde clip Toppers hoetien ofte Brabants hoetien genoempdt. Van Toppers hoetien O. ten N. omtrent 3 mijlen tot de hoeck van Jaua, van de hoeck van Jaua tot voor de baij van Bantam, neffens 't open tusschen P°. Panjangh ende Commodo besaer, tusschen O. S. O. ende S. O. ten O. 4 mijlen. S. S. O. van Cracatou, de tweede pardt van de weijte van 't eijlandt en de derde van de weijdte van Jaua heeft men modderighe grondt, 58 vaedemen diep, hoe men bet in, en de cust van Jaua naerder comt, soo drooger waeter men vindt, tot dat men de groote inbocht van Jaua gepasseert is, als wanneer men weder dieper ende steijlder grondt sal vinden, men sal al dicht bij lant moeten wesen eer men min als 20 vaedemen sal hebben.

Van daer S. S. W. een mijll van de Verckens hoeck S. ten O. ende van Cracatau O. ten N. heeft men een banck van 20, 21, 20 18 en 16 vaem santgront. Van de suijthoeck van Dwaers eijlant schiet een riff van hard craelsteen, ende dicht bij aen de voorschr. suijt sij en can men met een lijn van 55 vaedemen geen grondt worpen, maer wadt naer Jaua S. ten O. en S. S. O. van Dwars, vindt men 18 vaedemen santgront, wat bet verbij Dwars, de Jauansche sij naest, 26 vaedemen.

Bij de Jauansche sijd, de straedt inseijlende, laet men een ronde clip voor Anjer aen stierboordt. Tusschen Dwars ende de steen die N. N. W. daer van leijdt is het schoon, maer diep; dicht onder de wall 35 à 30 vaedemen, ende daer buijten geen grondt. Tusschen de westhoeck van Jaua ende de Prinsen eijlandt, is het op het nauste een mijll wijtt, diep 30, 27, 28 vaedemen, langh drie cleijne mijlen, streckt meest N. O. ten N. Een tot twee mijllen van de Jauanse sijd nae Cracatau toe is het 26, 23, 28 vaedemen.

Van het voorschr. gadtt tot het eijlant Cracatau rooijt N. N. O. 9 mijllen, leggende onder de N. W. cant van het west eijnde van Jaua, de oosthoeck van Princen eijlant tegen Cracatau, sulcx dat men Cracatau ouer de

punt siet, soo leggen die N. N. O. ende N. O. ten N. Een groot ½ mijll van de suijt sijde van Cracatau is het diep 22, 24 vaedemen cleijgrondt. Van noordelijckste Princen eijlanden, dat welck twee vlacke eijlanden sijn, tot aen Cracatau is N. O. 6 mijllen, diep 15, 20, 30, 40, 50, 60, 50, 40 vaedemen cleijgrondt. Van Cracatau tot Dwaers eijlant O. N. O. 7 mijlen, de diepte 40, 50, 60, 55; 40, 45, 35 vaedemen. Van Dwaers eijlant tot de cust van Java is het wijt 2 cleijne mijllen, diep 40, 38, 36 vaedemen steckgrondt, daer valt hardt stroom uijt ende in ē̄n maeckt twee getijden in het etmael. Van de suijt sijde van Cracatau tot de clippen bij Anjer streckt O. ten N. 8 mijlen, diep, 40, 38 vaedemen, men leijt ten ancker voor Anjer op 23, 24, 26, 28 vaedemen cleijgrondt.

Van het eijlant bij Anjer tot een rondt eijlantien, Brabaits [?] off Coxbroodt, gelegen een mijll oostwaert van Dwaers eijlant, is het diep 40, 45, 50 vaē̄m, van de clip van Anjer N. O. 3 mijlen tot den hoeck, van den hoek S. O. ten O. twee mijlen.

Voordt S. S. O. 2 mijlen tot op de ree voor Bantam, laetende P°. Panjangh aen bachboordt, diep 12, 15, 10, 8, 7, 6 ende 5 vaedemen, van Bantam N. W. ten W. 5 mijlen, van daer tot het Dwaers eijlandt W. S. W. 3 mijlen. Tusschen Dwaers ende Sumatra ½ mijll wijt, mits waeter leijt een steen, van de steen W. ten N. 5 mijlen tot de 3 Broers ofte de verversplaets, men leijt voor ditto plaets ofte waeterplaets ten ancker op 20 tot 25 vaedemen, de 3 Broers N. N. W. Tusschen Sumatra ende het eijlant Beconge op het naust een mijl wijt, tusschen Cracatau ende Sebece wijt twee mijlen, ende is een goet gadt om door te seijlen, van de drie Broers tot de vlacke hoeck is W. ten S. 11 mijlen. etc.

VERUOLGH VAN BUIJTEN EIJLANDEN VAN SUMATRA.

HENDRICK JANSZ. BREMER, gewesen Stierman op 't schip *Nieuw Zeelant*, verclaert de noordsijd van 't eijlant Goe Fortun, streckt meest O. en W.

3 ofte 3½ mijll langhe. Tusschen het suijd eijnd van 't eijlant Mantana ende Goe Fortuijn, omtrent 5 mijlen weijdt. Omtrent mits waeter tusschen beijde leijt een drooght oft steen van 3 vaedem diep, daer 't schip *Nieuw Zeeland* bij schoon weer op verseijlt ende verlooren is, ende is die droocht soo cleijn, dat sij daer op vast sittende, rontom met een musket-schoot in diep waeter souden hebben connen schieten, ter sijde van de droochte is 't grondt aff.

Het eijlant Goe Fortuijn, soo genoemt bij die van 't schip, van dat sij het schip *Vlissingen* daer onder, aen de binnen sijd, hebben gevonden drijuende in onmacht, hebbende 160 dooden, is lanck omtrent ... mijlen, van de hoochte van ... graden. Omtrent O. S. O. van het suijdt eijndt van het geseijde eijlandt, op de breete van $2^5/_6$ graed, leggen drije cleijne laege eijlantiens Willems eijlanden genoemt bij ISEBRANT CORNELISZ. van Petten. Het groodtse hetwelcke het suijelijckste is, mach omtrent 2 ofte 2½ mijll langh weesen, van O. nae W., het is morassigh, voll geboomte ende voll vlermuijssen, het eenige wat dat daer is te vinden. De ander twee ongelijcke eijlanden ende laegh, het westelijckste, daer het schip onder aen anckert, lagh op 10 vaedemen schoone santgront, meest voor alle winden verschut; noemde het Petten ende het derd om de menichte van cocos-boomen, die daer oock een deel in 't sout waeter stonden, noemde sij Cocos eijlandt.

Het schip *Grooningen*, onder de vlagge van dèn Commandeur NICOLAES VAN BACCUM, A°. 1620, op den 30 September, heeft onbekent aen het eijlant Nassauw geanckert. Daervan schrijft de Stierman: Het eijlandt Nassau is eerst van de Nederlanders opgedaen bij CORNELIS PIERERSZ. COS, onder den Admirael NECK A°. 1600 uijtgevaeren, die heeft daer gevonden een bequaeme plaets omme met de schepen buijten perijckel te wesen, aen 't suijt eijnt, waer sij met de instrumenten aen landt peijlden 3⅓ graedt suijder breete, 3 mijlen N. N. W. van de S. W. hoeck van 't eijlant, ¾ mijll van de wall, vonden aen een cleijn eijlantien daer anckergrondt onder is, in 't sant grauende, goet waeter, daer neffens aen 't groodt teijcken van volck, ende 4 ofte 5 mijllen N. W. wel soo westelijck van de hoeck, een eijlant, 't welck vrij groodt scheen, met eenige cleijnder eijlantiens bij hem.

Den 20e 's middachs geset onder een eijlant op 2 graden 34 minuten, den 21e sijn in de hauen geseijlt. Het is een bequame hauen om in te leggen ende gaet heel door 't eijlandt heen, is diep aen beijde wallen 10

ende 8 vaedemen, in den midden 36 ende 38 vaedemen. Voor 't gadt leijt een cleijn eijlandeken daer men aen beijde sijden bij om mach, het noorder gadt is diep 36 vaedemen, het suijder gatt 10 vaedemen; van de suijtwall loopt een rijff 4 ende 3½ vaem, anders 8 vaem̄ diep. Men leijt met de boodt aen landt.

Dit is een bequaeme hauen om in te leggen met schepen, diep 38 ēn 36 vaem; men mach met het schip tegen de wall leggen, want tegen de wall is 't 10 vaem diep, buijten op de ree, binnen de droochte 14 en 20 vaedemen, aen de west sijde op de buijten eijlanden sijn veel cocosboomen ende op 't groodt eijlandt veel waeter, de Schipper ROELOEF PIETERSZ. van Hoorn, op 't schip *'t Waepen van Hoorn*, schrijfft in 't geseijde jaer, den 28 September: wij hadden gelegen aen de suijtwest sijde van 't eijlandt Nassau, omtrent 1½ mijll van de suijtoost hoeck, in een bocht dicht aen de wall, op 6 vaem santgrondt, hadden daer goet versch waeter.

Den eersten December sijn in de Cocosbaij geseijlt ende geset op 17 vaem̄ steckgront, ende leijt omtrent 4 ofte 4½ mijll noordelijcker als wij gelegen hebben, ende bequaemen daer soo veel cocosnooten dat elck 100 stucks hadden. 5de Sijn wij 's morgens seijl gegaen ende liepen bij noorden het landt om, daer leijt een eijlandt N. W. van de noordhoeck van 't eijlant Nassau, omtrent 1½ mijll daer van, wij lieten dat aen bachboord ēn Nassau aen stierboordt. CLAESZ. FRANSZ. Stierman in de vloot van J. DE EDEL, A°. 1621, op den 3 Nouember ten ancker gecomen onder het suijt eijlant van Nassau heeft gepeijlt als volcht: daer is verschutt voor S. S. W. ende S. W. ten W. is hoeckiens windt, de grond schoon, cleijn wit sant, 24 vaedemen diep. De suijthoeck van 't eijlant Nassau is laech aen 't waeter steijll, daer staet een seer kennelijken hoogen boom, op 't uijterste van de hoeck, die een riff heeft, hetwelck het oock helpt verschut geven; 1½ mijll omtrent N. W. ten W. van de hoeck leggen twee eijlandekens, het een vrij wat grooter als d' ander, soo leijt er noch een eijlandeken met een cleijn holmtien bij hem, S. O. ten S. omtrent twee mijlen van den hoeck. T' Zeewaert leggen noch meer eijlanden, het geseijde eijlantien met de holm lach S. O. twee groote mijlen van 't schip, N. O. stijff ½ mijll van 't schip lach een slecht eijlandeken, met een watt cleijnder eijlandeken N. O. ten N., ende N. N. O. ½ mijll soo lach er noch een moij groodt

slecht eijlandeken N. van 't schip. Dit is de groote inwijck, daer men wel soo verd in can loopen, dat men verschudt is voor alle winden; daer liggen veel cleijne eijlandekens in de bocht. In 't aenloopen nae den hoeck S. W. ten W. omtrent een cleene halff mijll in see, was 60 vaedemen, dat droochden allengkes op 50, 45, 40, 35, 30, 25 ende 20 vaedemen, bij de putt van 't rijff, binnen het riff 24 vaedemen; hier mede laegen sij met de geheele vloodt, bestaende in 10 schepen. Sij hebben hier becomen menichte van clappes, waeter, 2 verckens en een leuendige slangh. Leggende omtrent een mijll binnen de S. O. hoeck vonden sij drie ende een kwart graed suijder breete. S. S. O. van 't eijlant Nassau leggen op een rije drije eijlanden, het noordelijckste omtrent 5 mijllen van Nassou.

Een mijll S. O. van 't noordelijckste, middelste ende het suijdelijckste 9 mijllen, S. S. O. van het noordelijckste, op $3^5/_6$ off op 4 graeden suijder breedte, 5½ graeden noordwesterenghe, rondom voll santreuen, twee mijllen lanck, O. ten N. ende W. ten S., streckt ½ ofte ⅝ mijllen; daer bij suijden langes is 't diep 25, 26, 24, 25 vaedem craelgront, volgens WILLEM JANSZ. GOUUERNEUR.

Van Sillebar tot 3 ofte 4 eijlandekens W. 23 mijlen op de hoochte van 4½ graed, leggen noch eenige eijlandekens, daer veel jonghe cocos op seijn. In die eijlandekens leijt men ten ancker op 50, 60 vaedemen. Dicht aen de wall van die eijlandekens tot Sumatra is O. 18 mijlen.

BEUINDINGE AEN 'T EIJLANT ENGANO.

Het eijlandt Engano is het eerste landt dat de Nederlanders op haer eerste voijagie nae Jaua van de landen ouer de Indische zee hebben ontdeckt, in 't jaer A°. 1596, op den 5 Junio.

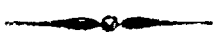
Sij ontdecktent 't eerst van de noordt, cregen daer gront onder, eerst 56 vaedemen schoon sandtgrondt, naer 20 vaedemen schulpen, soo dat sij

oordeelden daer wel te mogen anckeren; dan langs het eijlandt laegen clippen ende steenen daer de see op brack; saegen oock ½ mijll van 't eijlant steenen onder waeter, daer 't met een holle zee op brande.

Daer nae 't eijlandt bij de suijd sijd voorbij loopende, saegen aen 't oost eijnde twee cleijne eijlandekens, waer achter een baij scheen te sijn, daer naer haer docht wel schepen soude connen leggen. Sij saegen 5 canoas met Wilden van 't eijlandt affcomen, maer bleuen een groot stuck van de scheepen; de schalup daer naer toe vaerende, roeijden die naer landt, hoewel haer eenige craelen rij getoont werden. Sij waeren naeckt, geel, met lanck haer, op de schouderen hangende, hadden pijll en booch, soo dat de onsen niet en dorsten aen lant gaen; keerden weder naer boordt.

JACOB RIJCX van Opermeer, anno 1602, met *Waerwijck* wtgevaeren, heeft het alsoo, in haer caerten, sonder naer langh droomen genoemt; sij quamen daer te ree met 4 scheepen op 16 vaedemen vuijll grondt. Sij saegen veel volck die niet en wilden toelaeten dat de boots aen lant soude comen, die met steenen ende assagaijen affweerende, alhoewel haer ijser ende paternosters waeren toegeworpen, die sij wel wilden hebben. De boodt schoodt met een steen stuck onder den hoop; daer drie er van geraeckt waeren, keerden sij naer boordt sonder meer.

A°. 1614 heeft CORNELIS REIJERSZ. daer met gewelt 3 varckens, een deel cocos ende eenige bannaenes gehaelt; oock ruilden cocos, bananes, toeback ende verckens tegen oudt ijser.

BESCHRIJUINGH VAN 'T EIJLANT ENGANO, DOOR CORNS. CLAESSEN, A°. 1629.

Het eijlandt Engano is lanck omtrent 7 groote mijllen, breet aen 't N. W. eijndt drie cleijne mijlen, aen 't S. O. eijnt 1½ mijll, vertoont hem bij de west sijd langs seijlende met veel hoecken, die men alle open seijlt, doch niet wtsteeckende, eenparigh wat bochtstwijs inbocht ende met eenige

hoochtige steijlle hoecken; anders niet seer hooch, maer langs heene met hooge boomen, waer door het hoogh lant gelijckt, ende verscheijde maelen voor Sumatra is aengesien, soo als 't jacht *Brouwershauen* is gebeurt, comende van de cust Cormandel.

Het westeijnt streckt N. N. O. ende S. S. W. 3 cleijne mijlen, de suijd sijd O. S. O. ende W. N. W.

't Noordwest eijnt leijt op 5½ graed ende suijdoost eijnt op 5 graeden 31 minuten.

Het is seer voll volck, groote, cloecke, blanckachtige mannen, die jong en out gansch naeckt gaen. Sij hebben veel vaertuijgen om met rontom het eijlant te vaeren visschen, maer niet om naer Jaua of Sumatra ouer te vaeren. Sij sijn seer schuw, soo dat men haer qualijck can te spraeck comen, ende en comen niet om te handelen, maer sij hingen aen strant eenige cocosnooten aen tacken van de boomen, die wij daer naer comen affhaelen ende groff cleetiens off out iser in steede leijden. De hauen oft ree voor een oostmouson is aen 't westeijnde in een baij van omtrendt $^5/_4$ mijlls wijt, tusschen de steenachtige reuen die een halff cartou schoot t' zee schietten; binnen vlack ende santachtiche claij, ouerall met wier bewassen, met laegh waeter meest droogh, aen de zeecant ouerall met groote oneffen vuijle en̄ steenen, daer de brandinge, als 't steijff uwdt den S. O. waijt, seer hoogh oploopdt; men anckert daer op 13, 14 vaedemen groffachtig grau sant, een musquedt schoodt van de scherpe vuijlen hoeck van 't riff, dat van de noordsijd tot midden van de baij affcomdt, ende 3 ofte 4 musquet schooten binnen de zeepunten van de geseijde reuen die van beijde hoecken van de baij wtloopen.

Men leijt daer seer gemackelijck sonder eenige slach van de zee, beschut voor N. N. O. tot het O. S. O., ende met die wint can men altijt 't seijl geraecken, doordien daer als dan geen westelijcke winden en waijen.

De noordhoeck van de baij is ⅜ mijll breed als met laegh landt met witte santstrant; oock de gansche baij door langs 't landt seijllende siet men tot sommige steeden santgrondt, maer meest roode strandt, laegh lant, vol geboomte, tot eenige plaetsen wat hoochachtich voorlandt; de suijthoeck van de baij is 't steijll. Dese baij heeft twee riuiertiens, die in 't drooge mouson met hooch waeter sout ende met laegh waeter goet versch waeter

hebben. In de regentijt mach men met de boot aen de slincker handt bij de strandt langs tusschen 't riff tot in 't noordt riuiertien roeijen ende scheppen 't waeter buijten de boodt, ende als de riuier te sout is, soo haelt men het versche waetter wt een groote crijll, een steen weegs ouer 't lant strant; oock can men waeter haelen wt het suijder riuiertien, maer dat is wat te droogh ende verder om te haelen. In 't noord riuiertien is 't beste waetter haelen, en̄ brandthout ende goet timmerhout ouer all genoech te becomen. De geseijde ree heeft goed anckergrondt, maer buijten langs 't landt is 't ouerall steenachtige vuijl grondt, ende aen de westcant diept de grondt steijll aff, ende het laet hem aensien als oft op het westelijcke moucon aen de oostcandt beeter ree souw weesen.

De plaets in de baij ende caerdt met 4 geteekent is omtrent een muskett schoodt van 't schip.

Met de boodt de Slofter bij de strandt in nae 't noorder riuiertien vaerende, is men beschut voor alle winden; men can daer droogh voets aen lant gaen.

Op het riff van de N. hoeck van de baij is voor desen een groodt Engelsch schip gebleuen, daer van 't wrack tegen den hoeck aen gedreuen leijt. De noordbaij is oock omtrent soo verd in te roeijen; die is omtrent een mijll wijt ende heeft aen de rechterhant met hooch waeter een soute ende met laegh waeter eene versche riuier, oock een sout binnenwaeter, gelijck in de caert vertoont is.

C. C. 'T HART, op 't schip *den Orangeboom*, 20 Julius A°. 1619. Als Engano S. W. en W. S. W. is 3 ofte 4 mijllen, soo toont het aen beijde eijnden laegh, in 't midden hooghst en̄ het noordelijckste van het hooge lant op Sumatra, dat dwars van Engano leijt; heeft bouen een pique, al oft een hooge berch waer. Dit hooghe lant is soo hoogh dat men 't met claer weer wel 30 mijlen sou sien.

De *Bier en Broots Pott* met de fluijt *Edam* heeft, op den 8e Julius A°. 1622, daer aen 't west eijnt gelegen, tusschen twee reuen op 25 vaem kleijachtige grondt, ende was het lant soo voll geboomte, dat sij geen lant anders als een cleene voet strant en costen sien; met de *Astrolabum* peijlende, vonden sij 5½ graed suijder breete; sij mochten met 't reijsen van de son Sumatra sien. Terwijlle sij hier laegen, van 8 tot den 14 Julius,

woeij de windt op den dach uijter see ende 's nachts wdt de lande, maer meest uijt de O. S. O. Sij bequaemen met vruntschap cocos, suijckerriet, wijn van palma en̄ waeter. Het volck was heel schuw, naeckt, sonder eenige schaemt, maer de vrouwen hadden haer met een blat bedeckt; maer alsoo daer niet soo veel en wordt gebrocht als 't schip *Swoll* gaerne hadde gehadt, toogen die met alle man gewapenderhandt boswaert in en hieuwen een deel cocosboomen om, hetwelck de Wilden siende, van alle canten creeten en̄ schreeuden, dat het gansche bos voll galm was, ende het scheepsvolck vervaert sijnde, hebben haer wech gemaeckt, de tent ende ander tuijghen aen boordt genomen.

MELCKNAP bij Capt. HEIJNS, op 't Fransche schip van St. Malo, A°. 1600, schrijft op den 25 Febr., seijlende langes Engano:

Wij hadden een mijll van de wall 50 vaem̄ schulpgrondt met cleijne steenttiens gemengd; een wijll daer naer, ½ mijll van landt, 20 vaedemen, all schulpgrondt en̄ soo voorts langs de wall seijllende, ½ mijll offte bet zee 24 vaedemen, all schulpgrondt ende com̄en om de eerste hoeck dat het een eijlandt was.

Het was slecht bomich lant, gelijck de cust van Guinea; ouerall aen de strant branden het seer; van de hoecken strecken groote reuen aff, een groot stuck weechs brandende; oock leggen soo hier en̄ daer som̄ige cleijne eijlandekens onder de wall. Het streckt O. S. O. 5 mijlen en O. ten S. twee mijlen.

Van besuijen Engano tot het eijlant van Fortuijn, buijten de Vlacken hoeck van off aen Sumatra, is de cours O. ten S. ende O. S. O. 25 mijlen, op 3 graeden 50 minuten suijder breete, van de Vlacken hoeck aen Sumatra, tusschen W. ten N. ende W. N. W. 104 mijlen, ende buijten de uijterste eijlantiens van het eijlandt Nassauw, 42 mijlen, leijt een droocht van een mijll langh, beuonden off gesien bij *Brouwershaeven*, daerop Schipper THEUNIS WILLEMSZ. SPINOLA, Stierman MICHIEL VIS, comende van Suratte, met de commandeur VAN DEN BROECK naer Batavia; doch wort bij eenige gemeent dat het geweest is het blinckeren van de maen, alsoo 't bij nacht bij maenscheijn was, sij daerentegen verclaeren dat het bescheijdelijck saegen.

De voorschr. westcust van Sumatra heeft verscheijden mouson̄en tot hem, en̄ anderen noordelijcke plaetsen hebben eenderleij mouson, als de Racan-

sche, Pegusche ende Maleijsche sijde van den golff van Bengala voorbesch. namelijck:

Wester wint ende winter van wtgaende Maert tot het achterste van September, ooster wint ende somer van het achterste van September tot het achterste van Maert.

De suijdelijckste plaetsen het moucon teffens met Jaua, van het voorst van November tot wtgaende Maert westelijck, ende van het voorste van Maij tot het eijnde van September oost wint, April ende October voor weijffelmaenden gerekend.

NB. Ik zou zeer geaarzeld hebben om deze beschrijving van de Westkust van Sumatra, die, naar mijn oordeel, eer in een tijdschrift voor de zeevaart te huis behoorde, hier op te nemen, indien ik niet de verzekering gekregen had, dat zij ook heden nog van belang was, en er niet ook hier en daar bijzonderheden in voorkwamen, die op eene plaats in dit tijdschrift regt hadden.

J. P.